

Economisch-Statistische Berichten

De Europese markt voor academici

★

Mr. G. E. Kruseman

Kartelproblemen
KARTELS EN DEMOCRATIE

★

Dr. J. Wemelsfelder

Het vraagstuk van het „in de pas
lopen” der betalingsbalansen

★

Drs. J. S. Cramer

Loonverschillen tussen industriële
bedrijfstakken; 1920-1939 en 1947-1953

★

Drs. M. Koker

De Londense geldmarkt en de Engelse
monetaire politiek

(I)

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No 2012

WOENSDAG 11 JANUARI 1956

EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING MIJ OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.
GEVESTIGD TE 'S-GRAVENHAGE

PENSIOENREGELINGEN

STALEN KANTOOR MEUBELN

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80
(3 LIJNEN)

EENDRACHTSWEG 11
ROTTERDAM

vacatures

N.V. Motorenfabriek

THOMASSEN

De Steeg-Holland

Middelgroot bedrijf (ca. 700 werknemers), producent van dieselmotoren, gasmotoren en compressoren tot 3000 pk vraagt een

CHEF VAN DE AFD. BEDRIJFSOVERZICHTEN

Voor deze functie, welke een veelvuldig contact meebrengt met andere afdelingen in het bedrijf, wordt gezocht een medewerker van 30-45 jaar, met een grondige bedrijfs-economische en administratieve kennis, bij voorkeur op academisch niveau. Ervaring in het maken van bedrijfs- en kostenbegrotingen, analyse van bedrijfsresultaten (bedrijfs-signalering) en het opstellen van balansen is gewenst.

Een psychologisch onderzoek kan worden verlangd.

Met de hand geschreven sollicitaties o.a. vermeldend huidige salaris, vergezeld van pasfoto te richten aan de Directie.

(Zie vervolg vacatures op pag. IV)

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Beheer en administratie
van vermogens
Executele en Bewind-
voering

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De Europese markt voor academici

De O.E.E.C. heeft in 1953 aan de leden-landen, alsmede aan de Verenigde Staten en Canada, uitvoerige inlichtingen gevraagd omtrent de huidige en toekomstige arbeidsmarkt voor wetenschappelijk en semi-wetenschappelijk gevormden, behorend tot de groepen landbouw — land- en bosbouwkundigen e.d., dierenartsen —, en zuivere en toegepaste wetenschappen — biologen, wis-, natuur- en scheikundigen, aardrijkskundigen in de ruimste zin; resp. ingenieurs en, wat men in ons land noemt, middelbaar technisch gevormden. De gestelde vragen hadden betrekking op eventuele overheidsbemoeiing met de kwantiteit en de werkgelegenheid der betrokkenen; het aantal afgestudeerden en hun aandeel in de totale beroepsbevolking; eventueel bestaande of te verwachten overschotten en tekorten, en de gevolgen daarvan voor onderwijs, research en produktie.

De antwoorden, die de landen — voor zover hun dat mogelijk was — hebben ingezonden, zijn neergelegd in een onlangs verschenen rapport, getiteld: „Shortages and surpluses of highly qualified scientists and engineers in Western Europe”¹⁾. Een aantal landen, w.o. Nederland, dat een wel zeer uitvoerig, op recente studies van het C.B.S. en het C.P.B. gebaseerd, verslag heeft uitgebracht, verstrekt in dit rapport interessante gegevens omtrent hun onderwijsorganisatie. De samenstellers van het rapport hebben de algemene indruk gekregen, dat de overheidsbemoeiing, voor zover deze aanwezig is, zich niet uitstrekt tot directe beïnvloeding van het aantal studenten, hetgeen overeenstemt met „the principle of educational freedom which is the rule in Western Europe”.

Het beantwoorden der vragen in kwantitatieve zin bleek, in verband met het gebrek aan statistisch materiaal, vaak onmogelijk te zijn. Hoewel praktisch alle landen — met uitzondering van West-Duitsland, dat niet over cijfers beschikte, en Luxemburg, waar geen universiteiten zijn — cijfers konden geven betreffende het aantal afgestudeerden in enkele jaren, waren slechts weinig landen in staat het groeiend aandeel der genoemde categorieën in de beroepsbevolking min of meer cijfermatig weer te geven, terwijl kwantitatieve gegevens betreffende overschotten en tekorten, die men afgaande op de titel van het rapport wellicht zou verwachten, slechts zeer sporadisch worden aangetroffen. Overigens dient te worden

bedacht, dat cijfermatige gegevens alleen niet voldoende zouden zijn. Kwaliteit immers, speelt, naar het rapport terecht opmerkt, een even belangrijke rol en een louter cijfermatige opsomming zou, aangezien een zeer klein tekort aan „highly qualified specialists” reeds ernstige gevolgen zou kunnen hebben, tot misverstanden aanleiding geven. Herhaaldelijk treft men in de landen-rapporten uitdrukkingen aan, die op schaarste in kwalitatief opzicht duiden.

Is er van overschotten in de betreffende categorieën over het algemeen weinig sprake, van tekorten wordt in zeer veel groepen melding gemaakt, tekorten, welke in hoofdzaak het gevolg zijn van onderwijsmoeilijkheden gedurende de oorlog en de opmerkelijke vooruitgang van de economische activiteit, de wetenschap en de techniek daarna. Van een algemeen Europees tekort binnen één categorie kan echter niet worden gesproken. Het dichtst wordt het karakter van „algemene schaarste” benaderd in de categorieën der technici en die van het onderwijzend personeel. Vele landen maken melding van het feit, dat de salarisverhoudingen en arbeidsvoorwaarden hebben bijgedragen tot een stroming van afgestudeerden van onderwijs en research t.b.v. de Overheid naar industrie en handel.

Over het algemeen genomen hebben de tekorten, hoewel het werk in enkele laboratoria wordt beïnvloed door gebrek aan gespecialiseerde krachten, geen ernstige invloed op het onderzoekingswerk en de produktie uitgeoefend. Ten aanzien van de onderwijssector merkt het rapport echter op, dat in sommige landen „the shortages affect the level of education and threaten so more seriously in the future. . . .”. Mede in dit verband heeft de O.E.E.C. de aandacht van alle landen gevestigd op het gevaar, dat de concurrentie in de particuliere sector, vooral t.a.v. salarissen en positie, inhoudt voor onderwijs en onderzoekingswerk in de overheidssector. Voorts heeft zij o.a. gewezen op de wenselijkheid maatregelen te nemen om de kwaliteit van het wetenschappelijk onderwijs, dat van fundamenteel belang is voor het toekomstige aanbod van competente wetenschappelijk gevormden te verbeteren; op het belang van instellingen, die de studenten inlichtingen kunnen geven omtrent wetenschappelijke loopbanen en op de wenselijkheid van nauwer contact tussen de instellingen van hoger onderwijs en het bedrijfsleven.

¹⁾ O.E.E.C., Paris 1955, 156 blz., § 2, 12/-, F. fr. 600.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De Europese markt voor academici	23	Boekbespreking:	
Kartelproblemen; kartels en democratie, door Mr. G. E. Kruseman	25	Drs. G. van der Mey: „Om de goede naam van Uw bedrijf”, bespr. door Drs. J. L. Wage . . .	38
Het vraagstuk van het „in de pas lopen” der be- talingsbalansen, door Dr. J. Wemelsfelder	28	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet . . .	38
Loonverschillen tussen industriële bedrijfstakken; 1920-1939 en 1947-1953, door Drs. J. S. Cramer	31	Statistieken:	
De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (I), door Drs. M. Koker	34	Interim-indexcijfers van groothandelsprijzen in Nederland	39
COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.			
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.			

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Mr. G. E. KRUSEMAN, Kartelproblemen; kartels en democratie.

In de Wet op de Economische Mededinging kan niet bij voorbaat worden vastgelegd in welke gevallen de Minister wèl en in welke hij niet mag ingrijpen; er kunnen slechts voorzieningen worden getroffen van een remmend of repressief karakter. De Commissie van Voorbereiding heeft deze realiteit ook aanvaard en haar aandacht in deze zin vrijwel geheel geconcentreerd op het zoeken naar waarborgen tegen willekeur. Tegen de eerste waarborg, het inlassen van het „administratief appèl” in de Wet, heeft de Minister zich niet krachtig verzet, hetgeen volgens schr. weinig verbazing kan wekken omdat deze waarborg van de rechtszekerheid te academisch is om de Minister in zijn vrijheid van handelen te kunnen belemmeren. Tegen de tweede waarborg, het geven van bekendheid aan het advies van de Commissie Economische Mededinging, heeft de Minister zich wel verzet met een argument, dat op het eerste gezicht vreemd lijkt, maar volgens schr. volkomen begrijpelijk en consequent is. Schr. betoogt, dat met de gedachte om de beginselen „vrijheid” en „algemeen belang” in de Wet te concretiseren ook de wens om daarin de „rechtszekerheid” principieel te verankeren illusoir wordt. Er zijn echter enkele punten, waarbij een synthese tussen de eisen van een dynamisch beleid en de waarborgen der rechtszekerheid in de Wet kan worden vastgelegd.

Dr. J. WEMELSFELDER, Het vraagstuk van het „in de pas lopen” der betalingsbalansen.

Het in de pas lopen der betalingsbalansen wordt door de landen met ver doorgevoerde liberalisaties meer en meer een fundamenteel vraagstuk, dat sterker op de voorgrond komt naarmate de andere vraagstukken terugtrekken en dat nauw samenhangt met de groeitempoverschillen in de aan de wereldhandel deelnemende landen. Een simultaan evenwichtige ontwikkeling der betalingsbalansen mag, aangezien de mogelijkheid van het doorvoeren van een daartoe nodige algemene norm van economische politiek ontbreekt, niet worden verwacht. Het maximum wat denkbaar van onze handelspartners mag worden verwacht is een politiek, die zich zoveel mogelijk op prijsstabilisatie zal richten. Nederland zal in dat geval een stringente politiek van prijsdaling moeten nastreven, hetgeen betekent, dat de stijging der arbeidsproductiviteit slechts gedeeltelijk in een verhoging der geldlonen tot uitdrukking zou mogen komen. Deze prijsdalingpolitiek zal des te stringenter moeten zijn, naarmate ons groeitempo en onze marginale importneiging hoger zijn dan die in het buitenland.

Drs. J. S. CRAMER, Loonverschillen tussen industriële bedrijfstakken; 1920-1939 en 1947-1953.

In de discussie over de vrijere loonvorming is tot dusverre merkwaardig weinig aandacht besteed aan de vraag, in hoeverre de ontwikkeling der lonen in de verschillende bedrijfstakken vóór de oorlog een onderling afwijkend verloop vertoonde. Beantwoording van deze vraag zou enig inzicht kunnen verschaffen in de gevolgen, welke men van de mogelijkheid tot bedrijfstaksgewijze differentiatie in de loonvorming kan verwachten. Schr. geeft de methode en de resultaten weer van een daarnaar ingesteld onderzoek. Dit onderzoek viel in twee onderdelen uiteen. Eerst is nagegaan in hoeverre de betrekkelijk kleine variaties, die de lonen op korte termijn vertonen, van bedrijfstak tot bedrijfstak verschillen. Het bleek, dat

de spreiding in de jaren tussen de twee wereldoorlogen betrekkelijk gering is geweest. Vervolgens is nagegaan of de onderlinge loonverhoudingen tussen de verschillende bedrijfstakken over langere perioden bezien evenmin grote wijzigingen ondergaan. Er bleek in het verleden een hoge mate van stabiliteit in de industriële loonstructuur te bestaan. Merkwaardig is, dat de cijfers voor de periode 1947-1953 niet zo goed met de vooroorlogse gemeenschappelijke loonstructuur overeenkomen als men wellicht zou verwachten.

Drs. M. KOKER, De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (I).

Het nieuws en de beschouwingen in de pers over de Engelse monetaire situatie en de daarmee in verband staande maatregelen, veronderstellen bij de lezer een kennis van feiten en begrippen, welke doorgaans niet aanwezig is, zelfs niet bij economisch geschoolden. De veelheid van institutionele factoren en het mechanisme, welke het gebeuren op de Londense geldmarkt beheersen, zijn dermate ingewikkeld en veelvuldig, dat zonder de kennis hiervan het hoe en waarom der Engelse monetaire politiek niet kan worden begrepen. Schr. tracht in deze leemte te voorzien. In dit artikel behandelt hij: de schatkist, de belangrijkste vrager naar financieringsmiddelen op de Londense geldmarkt; de wisselmakelaars, die als intermediair optreden tussen de banken en anderen die schatkistpapier wensen te kopen en degenen, die deze kortlopende schulden op de markt brengen; de „outsiders”; de clearingbanken en de Bank of England.

— SOMMAIRE —

Mr. G. E. KRUSEMAN, Problèmes autour des cartels; cartels et démocratie.

L'auteur expose qu'avec la pensée de concrétiser dans la Loi portant sur la Compétition Économique les principes de la „liberté” et de „l'intérêt général”, devient illusoire aussi le désir d'ancrer „les garanties légales” de principe dans la Loi. Il traite de quelques points où peut être fixée dans la Loi une synthèse entre les exigences d'une direction dynamique et les garanties légales.

Dr. J. WEMELSFELDER, Le problème de la „marche au pas” des balances des paiements.

On ne saurait s'attendre à un développement simultanément équilibré des balances des paiements; ce à quoi l'on peut au maximum s'attendre de nos partenaires commerciaux, c'est une politique visant à une stabilisation des prix. Dans ce cas-là la Hollande devra poursuivre une astringente politique visant à la baisse des prix.

Drs. J. S. CRAMER, Différences de salaires entre les branches d'industrie; 1920-1939 et 1947-1953.

L'auteur rend compte des résultats d'une enquête qui a été faite pour savoir dans quelle mesure le développement des salaires dans les différentes branches d'industrie a montré des cours qui variaient entre eux.

Drs. M. KOKER, Le marché monétaire de Londres et la politique monétaire britannique (I).

La multitude de facteurs institutionnels et le mécanisme qui dominent les événements du marché monétaire de Londres, sont à ce point complexes et nombreux que sans en avoir connaissance, on ne saurait comprendre comment et pourquoi les choses se passent dans la politique monétaire britannique. L'auteur essaye de combler cette lacune.

Kartelproblemen

Kartels en democratie

In mijn vorig artikel ¹⁾ ben ik aan de hand van een aantal voorbeelden uit de praktijk tot de slotsom gekomen dat een debat over het kartelwezen en over het kartelbeleid op grondslag van de beginselen „vrijheid” en „algemeen belang” geen zin meer heeft sedert de ontwikkeling der dingen in feite heeft medegebracht dat het Uitvoerend Gezag in beide opzichten de dienst uitmaakt en slechts datgene tolereert wat zich conformeert aan de spelregels, die het vaststelt en die het van vandaag op morgen kan — en moet kunnen — wijzigen in overeenstemming met de omstandigheden.

Daarmede worden de bedrijfsregelingen, die oorspronkelijk dienden voor het verwezenlijken van bepaalde doelstellingen van het bedrijfsleven, niet alleen min of meer tot één van de middelen waarmede de Overheid de hare nastreeft, doch bovendien wordt het kartelprobleem aldus een onderdeel van het veel grotere vraagstuk, gelegen in de confrontatie van de algemene democratische beginselen met de octopus waartoe de moderne Staat is uitgegroeid en uitgroeien moest.

Deze ontwikkeling brengt onherroepelijk mede dat de democratie, die oorspronkelijk de macht des Konings zegevierend terugdrong tot de functie van uitvoering van de „volkswil”, thans op haar beurt de leiding heeft moeten prijsgeven en zich beperken moet tot het scheppen van waarborgen tegen een al te grote vrijheid van handelen der „Administratie”. Toegepast op ons onderwerp betekent dit dat in de Wet op de Economische Mededinging niet bij voorbaat kan worden vastgelegd in welke gevallen de Minister wèl en in welke hij niet mag ingrijpen, doch dat daarin slechts voorzieningen kunnen worden getroffen van een remmend of repressief karakter. De Commissie van Voorbereiding heeft deze realiteit ook aanvaard en haar aandacht in deze zin vrijwel geheel geconcentreerd op het zoeken naar waarborgen tegen willekeur. Het Verbond van Katholieke Werkgeversvakverenigingen zou verder willen gaan dan dat en dringt daarom aan op het onderwerpen van ministeriële maatregelen tegen kartels aan toetsing door een rechterlijke instantie.

Ik heb respect voor de moed waarmede dit Verbond aldus het vaandel van de rechtsstaat hooghoudt, doch ik geloof dat deze poging gedoemd is verwezen te worden naar het rijk der illusie. Een rechter immers, die zijn toetsingsbevoegdheid met enig effect wil uitoefenen, moet maatstaven hebben waaraan hij toetsen kan. Op het gebied der kartels kan een dergelijke maatstaf alleen liggen in „het algemeen belang” waarop (volgens de Minister) inbreuk zou zijn gemaakt. Dat deze maatstaf vaag is, kan, zoals het Katholiek Verbond terecht opmerkt, op zichzelf niet als een afdoend bezwaar gelden, want hetzelfde kan ook gezegd worden van burgerrechtelijke begrippen zoals openbare orde, goede zeden, goede trouw e.d. Ten aanzien van die maatstaven heeft zich echter een zo duidelijke communis opinio gevormd, dat bij de toepassing door de rechter van geval tot geval nauwelijks ernstige verschillen van mening kunnen optreden. Bij het „algemeen belang” in economische zin ligt het echter, zoals in het vorige artikel uiteengezet, zo, dat hieromtrent weliswaar óók een algemene opvatting bestaat doch dat de lijn, die de Regering volgt en in het

huidige krachtenveld ook wel volgen moet, zich daarmede volstrekt niet dekt. Het Uitvoerend Gezag beschouwt immers als van primair algemeen belang dat zijn beleid wordt gevolgd en niet kan worden doorkruist, zodat het er van uit dit gezichtspunt weinig toe doet of door het kartel al of niet bepaalde *gemeenschapsbelangen* van *gewicht* worden geschaad.

Een rechterlijke instantie zou echter uiteraard haar eigen wezen verloochenen indien zij zich naar een dergelijke „raison d'état” zou richten. Zij zou zich — nu het niet mogelijk bleek om in de wet een meer concrete omschrijving van „algemeen belang” te geven — dus uitsluitend moeten houden aan de taalkundige en gangbare betekenis van dit begrip, hetgeen zou betekenen dat zij vrijwel in alle gevallen, waarin de Minister blijkens de praktijk van de laatste tien jaren pleegt in te grijpen, zijn beslissingen zou moeten wraken.

Ook het Katholiek Verbond is deze consequentie natuurlijk niet ontgaan. Het schrikt daarvoor echter niet terug omdat het — in tegenstelling met de beide andere werkgeversverbonden — nog steeds blijft staan op de basis van de vrijheid van de burger als beginsel. Het laat daarmede in het koor van stemmen als enige het geluid der democratie horen. Bij de snelle pas, die Vader Tijd tegenwoordig aanneemt, klinkt dit geluid intussen als dat van een posthoorn op een autostrada, zodat het slechts weemoed kan opwekken doch geen volgelingen kan trekken. Zeker niet in het Parlement, dat in deze tijd nu eenmaal even zakelijk is geworden als een aandeelhoudersvergadering.

De Tweede Kamer zal dan ook, in navolging van haar Commissie van Voorbereiding, op het punt van rechterlijke contrôle wel niet verder gaan dan het zgn. administratieve appèl, dat slechts dan kans van slagen heeft indien het Uitvoerend Gezag een doodzonde zou bedrijven, zoals bijv. doordat zijn beslissing inbreuk zou maken op een algemeen verbindend voorschrift of als misbruik van bevoegdheid zou moeten worden gekwalificeerd.

Deze buiging tegenover de rechtsstaat is dus niet veel meer dan een gebaar. En wel een zwak gebaar. Het zou waarde gehad hebben in de periode toen de Koning gedwongen moest worden om althans in beginsel met de volkswil rekening te houden. In onze tijd betekent de verhouding wetgevende tegenover uitvoerende macht echter niet meer een controverse doch slechts een splitsing. In die situatie lijkt het vreemd dat in het op zichzelf weinig waarschijnlijke geval dat een Minister in een parlementaire democratie één van de bovenbedoelde doodzonden zou begaan, niet het Parlement doch een onafhankelijk rechterlijk college tot reden zou moeten brengen.

Hoe het zij, het kan weinig verbazing wekken dat de Minister zich tegen het inlassen van zulk een „administratief appèl” in de Wet niet krachtig heeft verzet. Deze waarborg voor de rechtzekerheid is immers te academisch dan dat hij daardoor in de vrijheid van handelen, die hij voor een dynamisch beleid noodzakelijk acht, zou worden belemmerd.

Dit ligt anders bij een tweede waarborg waarvoor de Commissie van Voorbereiding zich ingezet heeft. Het gaat hierbij om de vraag, of aan het advies van de Com-

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 4 januari 1956.

missie Economische Mededinging in enigerlei vorm en mate bekendheid zal worden gegeven. De Minister verzet zich daartegen met een argumentatie, die op het eerste gezicht vreemd lijkt. Hij meent namelijk dat door publikatie de „onafhankelijkheid van de leden der Commissie gemakkelijk in het gedrang kan komen”²⁾, hetgeen ook zou medebrengen dat „de samenstelling der Commissie, de opsomming van met het lidmaatschap onverenigbare functies en de mogelijkheid van minderheidsadviezen, opnieuw zouden moeten worden bezien”. Een ieder, die deze Commissie inderdaad beschouwt als een adviescollege, moet dit betoog wonderlijk aandoen. Met evenveel recht zou men immers deze bezwaren kunnen inbrengen tegen publikatie van de adviezen van de S.-E.R. of van welk raadgevend lichaam ook. De zaak is dan ook kennelijk zó, dat de Minister de taak van dit college *niet* wil zien als een adviserende doch veel meer als „fact-finding”, het objectief vaststellen van de feiten, die de grondslag moeten vormen voor de beslissing; in die beslissing zelf wil de Minister echter volkomen vrij blijven, hetgeen hij niet is indien het advies van een, bij handhaving der huidige beginselen voor de samenstelling, uiteraard gezaghebbend, lichaam bekend zou worden. Dit eigenlijke bezwaar tegen publiciteit staat tussen de regels van de Memorie van Antwoord te lezen in de tegenstelling tussen de vaststelling der feiten en de waardering daarvan, voor welke laatste functie de „uiteindelijke verantwoordelijkheid slechts kan berusten” zij de Minister”. Alleen het woordje „uiteindelijk” is in andere richting kunnen doen denken. De spreuk indachtig, dat woorden dienen om de gedachten te verbergen, geloof ik echter dat in plaats van „uiteindelijk” beter „uitsluitend” kan worden gelezen.

Aldus wordt een ministerieel standpunt, dat op het eerste gezicht vreemd leek, volkomen begrijpelijk en ook... volkomen consequent. Men moge daartoe nog eens mijn eerste artikel opslaan en nalezen hetgeen daarin, aan de hand van de nodige voorbeelden, staat over de interpretatie ten Departemente van „het algemeen belang”. Mijn conclusie was — en blijft — dat aan het Bezuidenhout daaronder verstaan wordt: het beleid van de Minister. Het springt echter in het oog dat een college, grotendeels bestaande uit voormannen van het bedrijfsleven en van de economische wetenschap, zo goed als zeker geen strijd met het algemeen belang aanwezig zal achten, indien bijv. een kartel bepaalt dat marktkooplieden niet toegelaten kunnen worden of dat een grossier inderdaad de kenmerken van een werkelijke „handel in het groot” moet vertonen omdat hij anders geen efficiënte en economische tussenschakel kan zijn. Daartegenover zal zulk een Commissie waarschijnlijk weinig gevoel hebben voor het verlangen van het Ministerie om de kartels te ordenen en te conformeren aan bepaalde schema's, teneinde hen aldus beter te kunnen overzien en hanteren. Het is aldus welhaast onvermijdelijk dat de adviezen van de Commissie Economische Mededinging veelal een geheel andere tendentie zullen hebben dan in de „uiteindelijke” beslissing van de Minister tot uiting zal komen³⁾. Dat is nu echter juist wat de Minister kennelijk wil vermijden, omdat zijn handen daardoor gebonden zouden worden en hij zich zelfs wel eens genoodzaakt zou zien om zijn beleid om te buigen in een richting, die hij ongewenst acht.

Hier treedt dus rondom het begrip „algemeen belang”

¹⁾ Memorie van Antwoord, blz. 4, 2e kolom bovenaan.

²⁾ Uit hetgeen naar buiten is doorgedrongen over de adviezen van de huidige Commissie Bedrijfsregelingen mag worden geconcludeerd dat die tegenstelling ook thans reeds bestaat.

het conflict naar voren tussen de eisen, die een dynamisch beleid aan het Uitvoerend Gezag stelt, en het streven naar beveiliging van de democratie, waarvoor van oudsher publiciteit het sterkste middel is geweest. Het is een Nederlandse neiging om dergelijke conflicten uit de weg te lopen of hen te bemantelen door een schijnbaar compromis, dat dan echter meestal beide partijen compromitteert. Ik geloof dan ook dat het verre de voorkeur verdient om openlijk vast te stellen dat hier een kloof bestaat, die in wezen onoverbrugbaar is, zodat er gekozen en niet gedeeld moet worden. Die keuze zelf is dan niet moeilijk meer, want zij is reeds gedaan; ook door het Parlement, dat immers, *beseffende* dat de economische problemen zo ingewikkeld zijn geworden en zoveel wisselende aspecten vertonen dat zij slechts vanuit één centraal punt enigermate kunnen worden beheerst, het heft op dit gebied reeds in feite en in het algemeen in handen van de Minister heeft gegeven. Het ware dan ook een poging om de klok terug te zetten, indien de Kamer op één onderdeel van dit terrein de Minister de nodige vrijheid van handelen niet zou willen toekennen. Daarmede wordt dan echter met de gedachte om de beginselen „vrijheid” en „algemeen belang” in de Wet te concretiseren ook de wens om daarin de „rechtszekerheid” principieel te verankeren illusoir.

Staan wij dan echter op de bres voor vrijheid en democratie met geheel lege handen? In theorie wel, doch in de praktijk m.i. niet. Daartoe dient men dan echter over de tegenstellingen, die tussen het Ministerie en het bedrijfsleven bestaan, heen te zien en te zoeken naar hetgeen verbindt. Ik zal daarop thans niet ingaan, omdat mijn volgend artikel daarvoor een beter uitgangspunt zal bieden. Hier wil ik echter vaststellen dat, wil met vrucht naar een dergelijke synthese worden gestreefd, allereerst op één punt helderheid zal moeten komen. Dat punt heet „exclusiviteit”.

Minister Zijlstra heeft herhaaldelijk — laatstelijk in zijn Memorie bij de begroting — verklaard een tegenstander te zijn van exclusiviteitssituaties en van de zijde van de werkgeversorganisaties heeft dit geluid een gunstige echo opgewekt, alleen reeds omdat een al te grote beperking van het aantal potentiële afnemers uiteraard niet in de lijn der industrie is. Men realiseert zich in die kringen echter kennelijk niet dat het Departement met dit begrip „exclusiviteit” niet alleen — en zelfs niet zo zeer — doelt op het uitsluiten van bepaalde ondernemingen of groepen daarvan door middel van de toelatingsbepalingen van het kartel, doch op elke regeling, welke het recht op levering of het recht op afname bindt aan bepaalde voorwaarden, bijv. prijshandhaving, welke voorwaarde dan inbreuk maakt op het principe van (volledig) vrijkeer⁴⁾. Intussen heeft de Minister dit beginsel reeds min of meer moeten loslaten door zijn toezegging om dergelijke voorwaarden niet aan te tasten voor zover een individuele leverancier hen aan zijn afnemers oplegt, doch ten aanzien van de collectieve vorm heeft hij zich zijn standpunt nog voorbehouden.

Aangezien het opleggen van bepaalde bindingen nu eenmaal de wezenstrek van elk kartel vormt zou het aantasten van collectieve exclusiviteitssituaties (in de departementale zin) neerkomen op een principiële bestrijding der bedrijfsregelingen als zodanig. Op dit punt ware dus een verduidelijking van het ministeriële standpunt zeer gewenst. Eerst indien de hier bestaande onzeker-

⁴⁾ Ook een kartel, dat voor elke rechtmatig gevestigde handelaar en voor elke fabrikant in de normale zin des woords openstaat, wordt door het Ministerie aldus betiteld als een „exclusief-verkeers-situatie”.

heid zou worden opgeheven in de zin dat de Minister zich niet richt tegen het exclusiviteitsbeginsel als zodanig doch tegen bepaalde toepassingen daarvan, die indruisen tegen de richtlijnen der Overheid, dan ware een overbrugging mogelijk. Het staat immers wel vast dat het bedrijfsleven genoeg werkelijkheidszin heeft om zijn solistische neigingen in te tomen en zich te onderwerpen aan de dirigerestok van de Minister. Door dit wederzijdse offeren van principes ware dan de weg geopend om, met wederkerig geven en nemen, bij het vaststellen dezer „richtlijnen” een praktische „working-basis” te vinden, die aan het bedrijfsleven zoal geen rechtszekerheid dan toch de nodige zekerheid zou verschaffen ⁵⁾.

Het komt mij voor dat de Minister deze weg in ieder geval niet blokkeren wil. In zijn Memorie van Antwoord op de Wet Economische Mededinging heeft hij integendeel vastgelegd, dat het geenszins zijn bedoeling is om maar rauwelijks met de bijl te hakken. Dat blijkt trouwens ook in feite uit het verleden, waarin hij de kartels waartegen hij bepaalde bezwaren had, de kans placht te geven om de nodige wijzigingen vrijwillig aan te brengen. Mij is slechts één uitzondering op deze regel bekend en wel de schorsing van het radiokartel, die uitgesproken werd zonder dat dit de gelegenheid kreeg om een dam op te werpen tegen het opdrijven van de marges in de (vrije!) concurrentie tussen enige fabrieken.

Ik geloof intussen dat deze bliksemstraal niet moet worden geïnterpreteerd als de voorbode van een algemeen onweer doch voldoende verklaard kan worden uit een incidentele overspanning van de departementale atmosfeer en uit een onvoldoende ervaring met dergelijke inslaande middelen, die in dit geval industrie en handel op een schade van enkele miljoenen guldens kwamen te staan zonder dat het door de Minister beoogde effect — opwekken van prijsafbrekende concurrentie tussen de handelaren — bereikt werd.

Niettemin wijst dit voorval op een concrete lacune in het Ontwerp van Wet op de Economische Mededinging. In navolging namelijk van de Wet Schorsing Bedrijfsregelingen ontbreekt bij dit instituut der schorsing elke preventieve waarborg voor rechtzekerheid, die juist in dit geval principieel gewenst ware. Een beoordeling achteraf, of de schorsing inderdaad rechtmatig of althans gemotiveerd was — welke beoordeling dan ondergebracht zou kunnen worden bij de administratieve appèlrechter — staat immers min of meer gelijk met het dempen van de put nadat het kalf verdronken is.

Het vinden van een dergelijke waarborg met werking vooraf lijkt intussen niet al te moeilijk. Een bepaling, dat het kartel van het voornemen tot schorsing op de hoogte gesteld moet worden en een (beperkte) tijd moet krijgen om de schorsing door de nodige wijzigingen in de bedrijfsregeling te voorkomen, ware daartoe voldoende. Desnoods zou, indien de Minister inderdaad de bliksemstraal in zijn arsenaal niet missen kan, de mogelijkheid tot het hanteren daarvan kunnen worden opengelaten onder voorwaarde dat hij zulk een afwijking van zijn (eigen) beginsel, dat zachte drang de voorkeur verdient boven het gebruik van zware wapenen, in zijn schorsingsbeschikking zou moeten motiveren aan de hand van concrete feiten en omstandigheden op grond waarvan zelfs een beperkt uitstel van executie niet aanvaardbaar is.

Het komt mij voor, dat dit een van de weinige punten is, waarbij inderdaad een synthese tussen de eisen van een dynamisch beleid en de waarborgen der rechtszekerheid

in de Wet kan worden vastgelegd. Voor het overige zal, naar mijn overtuiging, allereerst de praktijk moeten leren waar het evenwichtspunt dient te liggen. Ook dan blijft echter elk wettelijk vastnagelen een gevaar voor beide kanten, omdat nu eenmaal op dit gebied een conclusie, die vandaag juist en bevredigend is, morgen onjuist en onbevredigend kan zijn.

Een principiële oplossing van het probleem der democratische rechtszekerheid is in de moderne ontwikkeling niet mogelijk. Dat belet echter niet dat met wederzijds begrip en onderlinge samenwerking een praktische lijn voor het kartelbeleid kan worden gevonden, die zowel de Overheid als het bedrijfsleven kan bevredigen. De starre theoreticus moge dan zijn heil elders zoeken.

In zekere mate geldt dit ook voor een geheel andere kant der rechtszekerheid, waaraan ik ten slotte een enkel woord zal wijden. Deze heeft betrekking op de toelating tot en de berechting van overtredingen in het kartel.

Het eerste punt raakte ik reeds eerder aan. Toen behandelde ik echter de maatstaven voor toelating zelf en het standpunt, dat dienaangaande door het Ministerie wordt ingenomen. Hier gaat het echter om de vraag, hoe de toetsing van kartel-adspiranten aan deszelfs maatstaven, welke dat ook mogen zijn, verloopt. Ook hiervoor legt het Departement grote belangstelling aan de dag. Allereerst omdat zijn voorschriften ten aanzien van de maatstaven tot toelating min of meer illusoir worden bij een partijdige hantering. Daarnaast geldt echter ook een tweede argument en wel dat de Overheid in het algemeen op de bres moet staan voor onpartijdigheid en rechtvaardigheid, ongeacht wie in dit opzicht op haar een beroep doet. Om diè reden betreft zij bij haar bemoeienis naast de „beoordeling” ook de interne bedrijfsrechtspraak, die zij als zijnde een zaak, welke zich binnen het kartel afspeelt, buiten beschouwing zou kunnen laten indien het er haar alleen om ging om de bedrijfsregelingen in te voegen in de schema's harer Administratie.

Het valt m.i. niet te betwisten dat de Overheid het recht en zelfs de plicht heeft om haar bemoeienis tot dit verloop van beoordeling en berechting uit te strekken. Het gaat hier immers om elementaire beginselen van recht, die in een democratische gemeenschap overal gelden. Dit is ook de reden waarom ik in mijn eerste artikel bij de analyse van de bezwaren, die door de Minister tegen diverse bepalingen van het Centraal Bureau voor de Rijwielhandel zijn ingebracht, er toen één, als liggende in een ander vlak, voorlopig buiten beschouwing heb gelaten. Deze grief betrof namelijk de samenstelling van de met de rechtspraak in dit kartel belaste colleges uit (hoofdzakelijk) bedrijfsgenoten.

Thans is dit „negende gebod” uit de brief van de Minister aan het C.B.R. echter een geschikt uitgangspunt voor deze korte nabeschuiving over de rechtzekerheid. Het plaatst ons namelijk midden in de praktijk van dit probleem, welke eist dat de bedrijfsrechtters — voor de „beoordelaars” geldt dit als regel in veel mindere mate — min of meer deskundig zijn terzake van de achtergrond van de bepalingen, die zij moeten handhaven, welke achtergrond nu eenmaal mede de feitelijke gang van zaken en de usances in het bedrijfsleven omvat, om van de eigenaardigheden in de betreffende branche niet eens te spreken. De kennis van en het praktische inzicht in deze verhoudingen is zelfs in deze rechterlijke functie veelal van meer waarde dan een juridische knobbel.

Deze kennis en dit inzicht zijn nu echter als regel slechts te vinden bij hen, die zelf in dat bedrijfsleven

⁵⁾ Kennelijk zit deze zelfde wens ook voor bij het aandringen door het Katholiek Verbond op een duidelijke uitspraak van de Minister aangaande de kartelvormen of -bepalingen, die generiek onverbindend dienen te worden verklaard.

staan of die met de praktijk daarvan, zoals die zich ook in een bedrijfsregeling uit, regelmatig te maken hebben. Bovendien is het niet alleen begrijpelijk maar ook redelijk dat de deelnemers aan een kartel verwachten dat hun rechter aan zijn uitspraak niet zozeer algemene strafrechtelijke normen aanlegt, maar zich in het bijzonder afvraagt wat de betreffende overtreding betekent binnen het kader van hun bedrijfsregeling. Ook voor het hanteren van deze maatstaf mist de buitenstaander als regel het nodige gevoel.

Het kader van dit artikel staat mij niet toe om dieper op dit belangwekkende probleem in te gaan. Ik volsta daarom met het signaleren — ook hier — van een zekere tegenstelling tussen de onwrikbare theorie en de bewegelijke praktijk. Ook hier is m.i. overbrugging echter mogelijk. Het Ministerie vraakt immers de rechters uit het bedrijfsleven niet als zodanig, doch alleen indien hun herkomst en aanwijzing z.i. te weinig waarborg biedt voor objectiviteit. Aldus is op dit punt alleen een conflict-situatie te verwachten, voor zover een kartel volhardt bij een zodanige samenstelling van rechtsprekende colleges, dat daarin subjectieve factoren een overwegende rol zouden kunnen spelen. Wel doet zich een praktische moeilijkheid voor, namelijk dat de meeste kartels geen raad weten met de opgaaf om een college samen te stellen,

waarin objectiviteit, branche-kennis, ervaring en juridisch inzicht in de juiste dosering vertegenwoordigd zijn. Hier bestaat behoefte aan een instituut, dat adviezen kan verstrekken in dergelijke gevallen en dat, zoals dat ook op het gebied der arbitrage bestaat, zich de medewerking heeft verzekerd van een aantal terzake kundige personen uit juridische en bedrijfskringen, die bereid zijn om in in een dergelijk college zitting te nemen. Voor een dergelijk instituut bestaan plannen, die echter, willen zij wortel kunnen schieten, de nodige vruchtbare aarde in het bedrijfsleven zelf moeten vinden.

In ieder geval bestaat hier de mogelijkheid om tot een oplossing en zelfs tot een blijvende oplossing te komen, die ook voor de Overheid aanvaardbaar is. De zaak ligt bij dit onderdeel van het kartelvraagstuk echter relatief eenvoudig, omdat steun gevonden kan worden bij algemene beginselen van recht, die uit hun aard tijdeloos zijn. De economische orde is daarentegen altijd opportunistisch en daarmee aan tijd en omstandigheden gebonden. Of op het gebied van het algemeen kartelbeleid een dergelijke synthese ook bereikbaar ware, is dus een geheel andere vraag.

Daarover in het derde artikel.

Amsterdam.

Mr. G. E. KRUSEMAN.

Het vraagstuk van het „in de pas lopen” der betalingsbalansen

Vraagstelling.

Meer en meer begint het vraagstuk van de contingenteringen als allesomvattend probleem op de achtergrond te raken, nu het in vele gevallen gaat om de liquidatie van restanten kwantitatieve restricties.

Dit alles betekent, dat het consolideren van de bereikte resultaten in steeds sterkere mate tot de doeleinden van de internationale economische politiek zal gaan behoren. Gegeven de periodieke aardshokken van de met vallen-en-opstaan gevoerde liberalisatiepolitiek in de achter ons liggende jaren, is het begrijpelijk, dat aan het probleem van het „in de pas lopen” der betalingsbalansen betrekkelijk weinig aandacht werd besteed. Men concentreerde zijn belangstelling op de acute zorgen, waarvoor acute oplossingen nodig waren. Nu het vaarwater rustiger wordt, zullen denkkelijk de meer fundamentele vraagstukken op de voorgrond komen. Een van deze fundamentele vraagstukken is het harmoniseren van de betalingsbalanspolitiek.

Het „in de pas lopen” der betalingsbalansen is vooral daarom een vrij gecompliceerd vraagstuk, omdat in een expanderende wereldeconomie de economische groei in het ene land zich sneller voltrekt dan in het andere, waardoor ook de invloed van deze groei op de betalingsbalansen van geval tot geval anders zal uitwerken. Dit betekent dat geen enkele waarborg is gegeven, dat deze balansen op kortere of langere termijn in evenwicht zullen kunnen worden gehouden.

De vraag rijst, of het mogelijk is voor de aan het internationaal economisch verkeer deelnemende landen een algemene norm voor het te volgen economisch beleid te construeren, welke waarborgt dat de betalingsbalansen geen al te grote afwijkingen zullen vertonen, zodat een harmonieuze ontwikkeling zonder geëxporteerde in- of

deflaties en zonder kwantitatieve restricties kan plaatsvinden. Er zijn in dit opzicht reeds verscheidene ideeën gelanceerd.

a. Men kan allereerst denken aan een constant houden van de effectieve geldcirculatie. Dit betekent, dat bij toenemende goederenhoeveelheid de prijzen dalen. Het betekent ook, dat in landen met een relatief hoog groeitempo en dus een snel toenemende goederenhoeveelheid de prijzen sneller dalen dan in andere landen met een minder snelle groei, met als gevolg prijsonderbieding op grote schaal en als gevolg daarvan weer een actieve betalingsbalans voor het snel expanderende land, die andere landen tot deflatie of — even erg — tot betalingsbalansrestricties kan dwingen. Dit middel lijkt dan ook minder goed bruikbaar in een op economische samenwerking gebaseerde wereldeconomie.

b. Een ander uiterste is, dat de diverse samenwerkende landen trachten hun prijsniveau stabiel te houden (norm Prof. Verrijn Stuart)¹⁾. Dit betekent dus dat er in hetzelfde tempo geld gecreëerd wordt als de goederenproductie toeneemt. De toenemende welvaart manifesteert zich dan niet in lagere prijzen bij gelijkblijvend geldinkomen, doch in hoger geldinkomen bij gelijkblijvende prijzen.

Deze norm voor het economisch beleid heeft eveneens vrij grote bezwaren. Het land met snel stijgende productie importeert dan relatief meer goederen dan andere landen met een langzamer stijgende productie, zodat de betalingsbalans van eerstgenoemd land passief wordt en dit land vroeg of laat ófwel tot kwantitatieve restricties zou moeten overgaan, ófwel, indien het grote deviezen-reserves heeft, in andere landen een inflationistisch proces zou bewerkstelligen. Wanneer het om voor de

¹⁾ Prae-advies Vereniging voor Staathuishoudkunde 1955.

wereldeconomie belangrijke landen gaat, kunnen de ontwrichtingen van het internationaal betalingsverkeer zelfs ernstige vormen aannemen.

c. Een derde norm is de norm Holtrop. De president van De Nederlandsche Bank acht landen dan niet laakbaar in hun economische politiek, indien zij afwijken van een conservatief monetair beleid indien het gaat a. ófwel om belangrijke conjuncturele veranderingen, waarop met een geëigende politiek gereageerd moet worden, b. ófwel om belangrijke structurele veranderingen, die evenzeer een „escape” van de norm van conservatief monetair gedrag mogelijk zouden moeten maken ²⁾.

Hoewel een nadere concretisering van deze ideeën niet beschikbaar is (hopelijk komt de president van De Nederlandsche Bank hier nog eens op terug) vraagt men zich op het eerste gezicht af, of hierin voldoende rekening is gehouden met het vraagstuk van de economische groei en de daaruit voortvloeiende complicaties. Juist dit vraagstuk is in dit opzicht allesbeheersend.

De „ideale” norm.

Omdat sinds Plato de waarheid in het midden ligt, lijkt het probleem èn theoretisch èn praktisch gecompliceerder dan dat het met simpele recepten zou kunnen worden afgedaan.

De oplossing zou hierop neer moeten komen, dat ieder land import en export in gelijke mate zou moeten bevorderen. Indien men bijv. de prijzen constant houdt en het geldinkomen vergroot, bevordert men alleen de import en creëert men een passief saldo op de betalingsbalans. Indien men alleen de prijzen laat dalen, creëert men — academische gevallen daargelaten — een actief saldo. Men zal beide elementen dus tot zijn recht moeten laten komen.

Nu kan men stellen, dat de volgende factoren voornamelijk de veranderingen in het betalingsbalanssaldo bepalen:

a. de procentuele toeneming van de import is afhankelijk van de procentuele groei van het geldinkomen ($\Delta \gamma$) vermenigvuldigd met de inkomenselasticiteit van de import (E) — de inkomenselasticiteit van de import is zoals bekend de verhoudingsgewijze toeneming van de import bij toeneming van het inkomen met 1 pCt.;

b. de prijsverlaging van de binnenlandse producten in verhouding tot het buitenlandse prijsniveau zal de uitvoer stimuleren en de invoer remmen in een omvang, die afhangt van de mate waarin een prijsverandering het betalingsbalanssaldo beïnvloedt (saldo-elasticiteit ³⁾);

c. veranderingen in smaak en gebruiksgewoonten e.d. kunnen voorkeur creëren voor het binnenlandse produkt boven het buitenlandse of omgekeerd, waardoor de betalingsbalans eveneens kan worden beïnvloed. Bij het gevarieerde in- en uitvoerpakket van de hoger ontwikkelde landen zal deze factor — althans op korte termijn — niet van grote betekenis zijn, zodat deze hier zal worden verwaarloosd.

Wanneer wij dus de derde factor verwaarlozen en alleen de eerste twee factoren mee laten spelen, brengt betalingsbalans evenwicht mee, dat de invloeden, die de betalingsbalans passief maken (verhoging van het geldinkomen) gelijk moeten zijn aan de invloeden, die de

betalingsbalans actief maken (prijzdaling t.o.v. het buitenland). Deze invloeden zijn, zoals gezegd, wat het passief saldo betreft gelijk aan de omvang van de groei van het „geld”inkomen ($\Delta \gamma_n$) $\times$ inkomenselasticiteit (E ; voor Nederland door het C.P.B. geschat op 1,5 pCt.). Deze invloeden zijn wat het actief saldo betreft gelijk aan omvang prijsdaling (Δp) $\times$ saldo-elasticiteit ($\pi = 1$ pCt.).

Aangezien — gegeven de noodzaak van een evenwichtige betalingsbalans — de invloed op de betalingsbalans van geldinkomensvergroting ($\Delta \gamma$) $\times$ 1,5 pCt. gelijk moet zijn aan de invloed op de betalingsbalans van de prijsdaling (Δp) $\times$ 1 pCt., verhouden zich:

$$\frac{\Delta \gamma \text{ (geldinkomensvergroting)}}{\Delta p \text{ (prijzdaling)}} = \frac{1 \text{ (saldo-elasticiteit)}}{1,5 \text{ (ink.-elasticiteit)}} = \frac{2}{3} \text{ ⁴⁾ .}$$

Met andere woorden, bij het toepassen van deze „ideale” norm zou Nederland van iedere vergroting van het reëel inkomen met 5 pCt. slechts 2 pCt. in een geldinkomensvergroting tot uitdrukking mogen brengen en niet minder dan 3 pCt. in een prijsdaling. Een verhoging van de lonen overeenkomstig de stijging van de arbeidsproductiviteit zou in dit geval uit den boze zijn. Voor andere landen liggen deze verhoudingen wat gunstiger. Voor het O.E.E.C.-gebied vinden wij bijv. een verhouding van één op één.

Het bovenstaande zou betekenen, dat indien ieder land zich aan deze norm zou houden, de betalingsbalansen der landen in een groeiende wereldeconomie simultaan in evenwicht zouden blijven. Dit alles uiteraard onder de vooronderstelling, dat men in staat zou zijn voldoende betrouwbare voorspellingen en schattingen omtrent de gegeven cijfers te maken. Een en ander geldt natuurlijk zowel voor het geval men met vaste dan wel met flexibele wisselkoersen werkt, aangezien men in het eerste geval de betalingsbalansen in evenwicht houdt en in het tweede geval stabiliserend op de wisselkoersen werkt.

De realiteit.

De hierboven beschreven „ideale” norm is feitelijk weinig ideaal, omdat hij in de praktijk denkkelijk onhoudbaar en onhaalbaar zal zijn. Onhoudbaar omdat het praktische leven zich moeilijk in formules laat wringen. Onhaalbaar omdat weinig landen ervoor zullen voelen een politiek van gedeeltelijke prijsdaling te voeren, al was het alleen maar, gesteld dat deze effectief mogelijk zou zijn, omdat deze politiek weinig spectaculair is.

Bijgaande grafiekjes (1, 2 en 3) laten zien, hoe ver onze belangrijkste handelspartners van het ideale gedragspatroon af leven en hoezeer in de afgelopen jaren de tendenties tot inflatie het gehele beeld beheersen. Het gearceerde gedeelte in de tekeningen geeft de omvang van de inflatie aan in vergelijking tot de hierboven genoemde ideale norm (witte vlakken). Deze inflatie overtreft zelfs in het algemeen in vrij sterke mate de groei van het reëel nationaal inkomen (aangegeven door een stippellijn).

Nu schijnt er de laatste tijd in zoverre een kentering op til te zijn, dat de meest extreme inflatieverschijnselen (d.w.z. de inflaties, die de groei van het reëel inkomen te boven gaan) meer en meer verzwakken. Hierop zal hieronder nader worden ingegaan.

⁴⁾ De algemene formule voor de „ideale”, voor alle landen geldende, norm zou dus eigenlijk worden $\frac{\Delta p}{\Delta \gamma} = \frac{E}{(\pi_1 + \pi_2 - 1)}$.

Aangezien het vrije kapitaalverkeer momenteel nauwelijks van enige betekenis kan worden genoemd is hiermee geen rekening gehouden. Zodra het wel belangrijk wordt moet hier natuurlijk een aparte factor voor worden opgenomen.

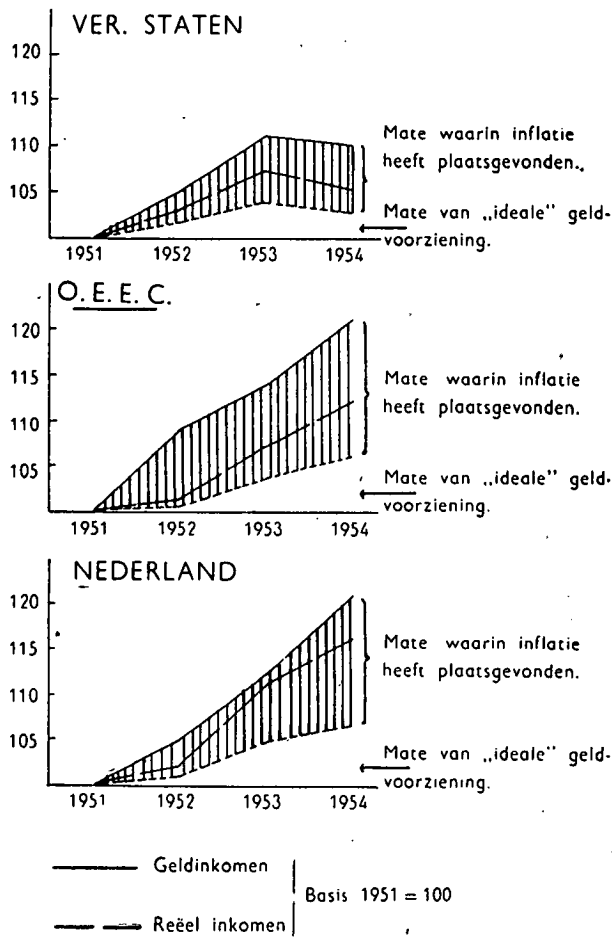
²⁾ In een mondeling exposé op de jaarvergadering van de Vereniging voor Staathuishoudkunde, 25 november 1955.

³⁾ Meer exact geformuleerd komt het bovenstaande er op neer, dat het saldo ΔS_n bepaald wordt door de omvang van de prijsverandering (Δp) maal de som van de (invoer)elasticiteit binnenland π_1 + invoerelasticiteit buitenland $\pi_2 - 1$). Volgens het C.P.B. is in Nederland $\pi_1 = 0,1$, $\pi_2 = 2$, zodat hieruit een saldo-elasticiteit van $2 + 0,1 - 1 =$ ongeveer 1 pCt. ressorteert. De algemene formule, waarin prijsverandering en geldinkomensverandering zijn verwerkt, wordt dan feitelijk $\Delta S_n = \Delta \gamma - (\pi_1 + \pi_2 - 1)$.

Fig. 1, 2, 3.

Inflatietendenties

Verenigde Staten, O.E.E.C., Nederland 1951—1954

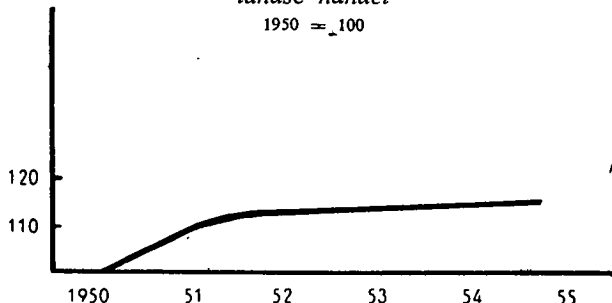

De toekomst.

Het laat zich aanzien, dat in de toekomst de landen meer en meer gaan streven naar stabilisatie van het prijsniveau. In bijgaand grafiekje (4) zijn de prijstendenties in de laatste drie jaar voor enkele van onze belangrijkste afnemerslanden weergegeven. De prijslijn geeft de prijsontwikkeling in de voor ons belangrijkste handelslanden (gewogen naar de betekenis van ieder land voor onze handel). Hieruit blijkt, hoe de prijsstijgingstendenties steeds zwakker worden en de curve bijna horizontaal gaat verlopen, hoewel het reëel nationaal inkomen uiteraard nog voortdurend stijgt. Dit betekent, dat het geldinkomen meer en meer parallel gaat toenemen aan het reëel inkomen.

Fig. 4.

De ontwikkeling van het prijsniveau (particuliere consumptie) in de voor de Nederlandse handel belangrijkste landen, gewogen naar hun betekenis voor onze buitenlandse handel

Gesteld, dat dit juist is of wordt, welke consequenties zou dan een dergelijke prijsstabilisatiepolitiek voor het Nederlandse beleid hebben?

Wij nemen daarbij ter bepaling van de gedachten aan, dat de stijging van het reëel inkomen in Nederland enerzijds en in het O.E.E.C.-gebied en de Verenigde Staten anderzijds ongeveer gelijk blijft aan dat van vorige jaren⁵⁾. (De absolute bedragen zijn in dit opzicht irrelevant. Het gaat zoals zal blijken slechts om de onderlinge verhoudingen in de groeitempi). Voor Nederland is dit percentage 5, voor het buitenland 3,5. De invloed van de ontwikkeling in het buitenland op ons betalingsbalanssaldo wordt bepaald door de ontwikkeling van het nationaal inkomen in het buitenland en de inkomenselasticiteit van de import aldaar, ofwel $\Delta \gamma_{\text{buitenl.}} \times E_{\text{buitenl.}} = \Delta S$ of 3,9 pCt.

Aangezien — gegeven ons uitgangspunt — het prijsniveau in het buitenland constant blijft, hoeft niet met enige invloed van de prijsverandering op de betalingsbalans rekening te worden gehouden⁷⁾.

De vraag die dus thans rijst, is welk deel van de jaarlijkse groei van het reëel nationaal inkomen in ons land in een groter geldinkomen en welk deel in een prijsdaling tot uitdrukking zal moeten komen. De invloed van het grotere geldinkomen op het betalingsbalanssaldo is gelijk aan de toeneming van dit inkomen ($\Delta \gamma$) maal de inkomenselasticiteit ($E_{\text{Nederl.}} = 1,5$ pCt.). De invloed van de daling van het prijsniveau op het betalingsbalanssaldo is gelijk aan de prijsdaling ($\Delta p_{\text{Nederl.}}$) maal de saldoelasticiteit ($\pi_{\text{Nederl.}} = 1$ pCt.⁸⁾.

Deze twee factoren tezamen moeten — gegeven weer de noodzaak van een evenwichtige betalingsbalans — gelijk zijn aan de invloed, die van het buitenlandse groeiproces op onze betalingsbalans uitgaat (zoals bekend volgens onze berekening 3,9 pCt.). Anders geformuleerd: $3,9 \text{ pCt.} = \Delta \gamma_{\text{Nederl.}} (\text{vergroting geldinkomen}) \times 1,5 \text{ pCt.} - \Delta p_{\text{Nederl.}} (\text{verandering binnenlands prijsniveau}) \times 1 \text{ pCt.}$

Hieruit volgt na berekening, dat van iedere inkomensvergroting van 5 pCt. circa 1,5 pCt. in een prijsdaling tot uitdrukking zou moeten komen. Aangezien van iedere inkomensvergroting in ons land ongeveer 1 à 2 pCt. te wijten is aan vergroting van de beroepsbevolking zou slechts ongeveer de helft van de stijging van de arbeidsproductiviteit in een vergroting van het geldinkomen mogen plaatsvinden.

Dit alles betekent, dat indien onze belangrijkste handelspartners een politiek van prijsstabilisatie voeren of gaan voeren en voorts ons groeitempo en marginale importneiging boven die van het buitenland blijven liggen, slechts een zeer conservatief economisch en monetair beleid voor de handhaving van het betalingsbalansenwicht zorg kan dragen.

Dit beleid zal des te sterker op prijsdaling gericht moeten zijn naarmate ons groeitempo sterker is dan in het buitenland en onze marginale importneiging hoger. Eerst indien het produkt van deze twee factoren tezamen gelijk is aan het produkt van dezelfde factoren in het buitenland, zouden ook wij tot een politiek van prijs-

⁵⁾ Aangezien zich met deze gebieden ongeveer 80 pCt. van ons handelsverkeer voltrekt en de overige gebieden hun betalingsbalans hetzij door kwantitatieve restricties, hetzij bilateraal in evenwicht houden, zijn deze laatste voor ons doel minder belangrijk.

⁶⁾ $\Delta \gamma_{\text{buitenl.}}$ = toeneming nationaal inkomen buitenland (per jaar) = 3,5 pCt. $E_{\text{buitenl.}}$ = inkomenselasticiteit buitenland = 1,1 pCt (C. P. B.-schatting). ΔS = verandering betalingsbalanssaldo = $3,5 \times 1,1 = 3,9$ pCt.

⁷⁾ De in noot 3 genoemde factor $\Delta P(\pi_1 + \pi_2 - 1)$ is dus 0.

⁸⁾ Zie noot 4. De saldo-elasticiteit geeft de procentuele verandering aan van het betalingsbalanssaldo bij een verandering van het binnenlands prijsniveau t.o.v. het buitenlandse met 1 pCt. Deze zou, zoals reeds werd aangegeven, voor Nederland op ongeveer 1 kunnen worden gesteld.

stabilisatie kunnen overgaan. Dit laatste lijkt op grond van plausible factoren niet in de lijn van de verwachtingen te liggen.

Conclusies.

1. Het in de pas lopen der betalingsbalansen wordt door de landen met ver doorgevoerde liberalisaties meer en meer een fundamenteel vraagstuk, dat sterker op de voorgrond komt naarmate de andere vraagstukken terugtreden.

2. Dit vraagstuk hangt nauw samen met de verschillen in groeitempo in de diverse aan de wereldhandel deelnemende landen.

3. Op de vraag, of door het volgen van een bepaalde „algemene” economische politiek a.h.w. simultaan betalingsbalansevenwicht kan worden gehandhaafd, kan geantwoord worden, dat dit slechts in een vrij gecompliceerd recept kan worden aangegeven.

4. Dit recept zou een zodanige stringente economische politiek van prijsdaling in de meeste landen vereisen, dat verondersteld mag worden, dat niemand een dergelijke politiek zou willen of kunnen doorvoeren.

5. Gegeven het ontbreken van de mogelijkheid van het doorvoeren van een dergelijke algemene norm mag niet verwacht worden, dat een simultaan evenwichtige ontwikkeling der betalingsbalansen (d.w.z. zonder import of export van inflaties of deflaties, respectievelijk bij ge-

brek aan voldoende reserves van quantitative restricties) in het verschiet ligt.

6. Het maximum wat denklijk van onze handelspartners mag worden verwacht is een politiek, die zich zoveel mogelijk op prijsstabilisatie zal richten. De feitelijke ontwikkeling wijst in deze richting.

7. Indien onze belangrijkste afnemers een politiek van prijsstabilisatie voeren of gaan voeren, zal Nederland, indien het met zijn betalingsbalans „in de pas” wil blijven lopen, een stringente politiek van prijsdaling moeten nastreven. Een en ander in het belang van onze eigen economie.

8. Het bovenstaande betekent, dat de stijging van de arbeidsproductiviteit slechts gedeeltelijk in een verhoging van de geldlonen tot uitdrukking zou mogen komen. Onder deze omstandigheden zou de zelfdiscipline van de vakverenigingen zelfs nog groter moeten worden dan vroeger toen vrij drastische verhogingen van de geldlonen mogelijk waren bij de gratie der geïmporteerde inflaties.

9. Deze prijsdalingspolitiek zal des te stringenter moeten zijn naarmate ons groeitempo en onze marginale importneiging hoger zijn dan die in het buitenland. Een prijsstabilisatiepolitiek zou in ons land eerst mogelijk zijn indien ons groeitempo aanzienlijk beneden het buitenlandse tempo zou komen te liggen (uiteraard onder de premisse dat de marginale importneiging hoger zou zijn dan die buiten onze grenzen).

¹s-Gravenhage.

Dr. J. WEMELSFELDER.

Loonverschillen tussen industriële bedrijfstakken 1920-1939 en 1947-1953 *)

In de discussie over de vrijere loonvorming is tot dusverre merkwaardig weinig aandacht besteed aan de vraag, in hoeverre de ontwikkeling van de lonen in de verschillende bedrijfstakken vóór de oorlog een onderling afwijkend verloop vertoende. Aan de principiële overwegingen, die de recente gedachtenwisseling hebben beheerst, kan de beantwoording van deze vraag uiteraard weinig veranderen. Zij zou echter, in het gunstigste geval, enig inzicht kunnen verschaffen in de gevolgen welke men van de mogelijkheid tot bedrijfstaksgewijze differentiatie in de loonvorming kan verwachten. Zoals zal blijken stelt de vóóroorlogse ervaring in dit opzicht enigszins teleur; er trad namelijk slechts in zeer geringe mate differentiatie van de lonen naar bedrijfstakken op en over de te verwachten ontwikkeling onder de huidige, gewijzigde omstandigheden kan men op grond van de cijfers nauwelijks uitspraken doen. Desondanks lijken de resultaten van het ingestelde onderzoek van voldoende belang, om hen hier nader weer te geven.

Over het verloop van de lonen in de afzonderlijke bedrijfstakken is niet veel bekend. Voor de berekeningen, die hieronder volgen, is gebruik gemaakt van de gemiddelde daglonen per bedrijfsklasse, die door de Rijksverzekeringsbank zijn verzameld. Over loonverschillen tussen de afzonderlijke bedrijven geeft dit materiaal geen uitsluitsel, maar deze zijn hier dan ook uitdrukkelijk niet aan de orde. Erger is dat dit gemiddelde dagloon geen zuivere maatstaf is voor het verloop van de loonvoet

voor bepaalde beroepen in verschillende bedrijfstakken; het is een gemiddelde, vaak berekend over betrekkelijk heterogene collecties bedrijven, en als zodanig wordt het beïnvloed door verschillende factoren, die men liever niet in de beschouwing zou betrekken ¹⁾. Betere gegevens waren echter niet voorhanden. Op grond van statistische overwegingen werd uitsluitend gebruik gemaakt van de gegevens over veertien industriële bedrijfstakken voor de jaren 1920-1939 en 1947-1953 ²⁾. Het is natuurlijk een ernstige beperking dat aldus de ontwikkeling van de lonen in de landbouw geheel buiten beschouwing moest blijven.

Het onderzoek valt in twee onderdelen uiteen. Eerst is nagegaan in hoeverre de betrekkelijk kleine variaties, die de lonen op korte termijn vertonen, van bedrijfstak tot bedrijfstak verschillen. Voor iedere bedrijfsklasse is daartoe van jaar tot jaar berekend met welk percentage het gemiddelde dagloon ten opzichte van het voorgaande jaar is gestegen of gedaald. Men verkrijgt dan voor ieder jaar voor de veertien verschillende bedrijfstakken ook

¹⁾ De ontwikkeling van de loonvoet zou eigenlijk moeten worden waargenomen aan de volledige beloning van dezelfde werkzaamheden, dan wel aan de gemiddelde lonen bij ongewijzigde samenstelling van de arbeidsbezetting. Het gemiddelde dagloon is echter berekend door het premieplichtige loonbedrag door het aantal werkdagen te delen. Werkelijke lonen hoger dan f 8 en lager dan f 1,50 per dag worden voor berekening van de premie tot deze bedragen herleid. Ook kan het aldus berekende gemiddelde dagloon variaties vertonen die uitsluitend verband houden met wijzigingen in het aandeel van de verschillende beroepsgroepen en scholingscategoriën in de arbeidsbezetting.

²⁾ Van de achttien bedrijfsklassen die de Ongevallenstatistiek kent, zijn de zeer heterogene klasse XVIII (Handel en Verkeerswezen), de onbetekenende klassen II (Diamantbewerking) en VIII (Kunstnijverheid) en klasse IV (Bouwnijverheid) buiten beschouwing gelaten. Het loonbedrag in de laatste klasse vertoont nl. in de depressiejaren een daling doordat de werkverschaffingsobjecten eronder zijn begrepen. Van de vóór de oorlog beschikbare jaren zijn 1919 en 1940 buiten beschouwing gelaten; het eerste, omdat het gezien de wetswijziging in dit jaar slechts door bijstellingen met de overige jaren vergelijkbaar kon worden gemaakt. Na de oorlog zijn alleen de cijfers voor de jaren 1947-1951 gepubliceerd.

*) De Rijksverzekeringsbank was zo vriendelijk in het gebruik van nog niet gepubliceerde cijfers voor de jaren 1952 en 1953 toe te stemmen. Veel dank ben ik ook verschuldigd aan de heren C. J. Kwinkelenberg, C. Y. Th. van Velsen en J. U. Zeilmaker, die de berekeningen, waarop dit artikel berust, hebben uitgevoerd.

veertien verschillende stijgings- of dalingspercentages, die men met elkander kan vergelijken. Hier geldt onze belangstelling in het bijzonder de vraag of deze percentages in hetzelfde jaar voor de verschillende bedrijfstakken onderling ver uiteen liggen, dan wel in hoge mate met elkaar overeenkomen. Het gaat, met andere woorden, om de spreiding van de afzonderlijke percentages. Als maatstaf daarvoor is de standaarddeviatie van de afzonderlijke percentages voor ieder jaar berekend; dit is, zoals bekend zal zijn, de gebruikelijke karakteristiek voor de mate van overeenstemming tussen een reeks cijfers³⁾. Zij wordt uitgedrukt in dezelfde eenheden als de cijfers, waarop zij betrekking heeft, in casu de afzonderlijke loonveranderingen, die in procenten van het dagloon van het voorgaand jaar zijn weergegeven.

Het blijkt dat de spreiding in de jaren tussen de twee wereldoorlogen betrekkelijk gering is geweest. Voor de boven beschreven standaarddeviatie vindt men slechts éénmaal een waarde, groter dan 2,5 pCt. — te weten 3,4 pCt. in 1922 — en het merendeel blijft onder de 1,5 pCt. In tabel 1 is de frequentieverdeling van de gevonden standaarddeviaties weergegeven, waaruit dit duidelijk blijkt.

Merkwaardig is echter, dat de zes jaren na de oorlog, waarvoor dezelfde maatstaf voor de spreiding kon worden berekend, vrijwel hetzelfde beeld te zien geven. Voor de variaties in de lonen, die van jaar tot jaar optreden, blijkt de gewijzigde loonvorming dus nauwelijks tot een beperking van de bedrijfstaksgewijze verschillen te hebben geleid.

TABEL 1.

Standaarddeviaties van de loonveranderingen, die van jaar tot jaar in veertien industriële bedrijfstakken optreden

	Frequentie	
	1921-1939	1949-1953
0,49 pCt.	—	—
0,5-0,99 pCt.	2	1
1,0-1,49 pCt.	9	3
1,5-1,99 pCt.	5	2
2,0-2,49 pCt.	2	—
2,5 pCt.	1	—
Totaal	19	6

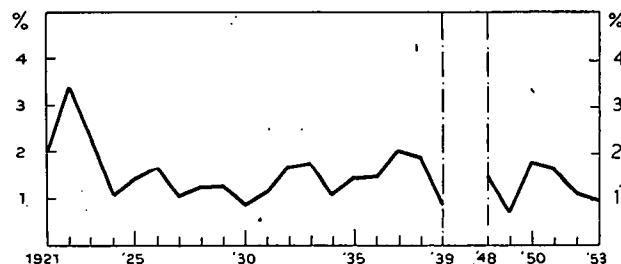
Op het eerste gezicht zou men uit een en ander kunnen concluderen dat er, althans op korte termijn, slechts aan een geringe mate van loondifferentiatie tussen bedrijfstakken behoefte bestaat. Daarvoor zouden — gezien het verloop na de oorlog — de incidentele aanpassingen die ook bij een stelsel van algemene loonronden mogelijk blijken — verandering in classificatie, tariefsherzieningen e.d. — voldoende gelegenheid laten.

Het is echter ook mogelijk dat de geringe differentiatie alleen onder de bijzondere omstandigheden, die vóór de oorlog golden, voldoende was om de gewenste aanpassingen op de arbeidsmarkt op korte termijn tot stand te brengen. Het ligt voor de hand, dat bij de werkloosheid, zoals die vóór de oorlog bestond, het arbeidsaanbod veel gevoeliger reageerde op geringe loonsverhogingen dan thans; in vele jaren was zelfs in het geheel geen loonsverhoging nodig om een groter aantal arbeiders te kunnen aantrekken. Thans is de situatie anders; slechts door arbeiders aan andere bedrijfstakken te onttrekken kan een bepaalde bedrijfsklasse expanderen. Men kan, met andere woorden, veronderstellen dat er vóór de oorlog een hoge aanbodselasticiteit voor arbeid bestond, die

geenszins overeen behoeft te komen met de substitutie-elasticiteit die bij volledige werkgelegenheid voor het aanbod in één bepaalde bedrijfstak geldt. Het verloop van de spreiding in de loop van de jaren, weergegeven in figuur 1, geeft echter aan een dergelijk verband tussen loondifferentiatie en arbeidsmarkt weinig steun: de spreiding is in de depressiejaren geenszins opvallend lager dan daarvoor.

Figuur 1

Standaarddeviatie van de procentuele loonveranderingen

Het blijft nochtans mogelijk dat het bedoelde verband bestaat, ook al is er in de jaren vóór de oorlog geen aanwijzing voor te vinden. Dit zal het geval zijn, indien de arbeidsreserve een bepaalde kritische waarde heeft waarbij het aanbod plotseling van karakter verandert en de substitutie-elasticiteit een rol gaat spelen. Bij de volledige werkgelegenheid, welke men voor de naaste toekomst mag veronderstellen, kan de arbeidsreserve zeer wel beneden een dergelijke ondergrens liggen, ook zonder dat deze vóór de oorlog is gebleken. Zelfs in de periode 1920-1930 daalde de werkloosheid niet beneden de 3 à 4 pCt., terwijl men voor de toekomst op lagere cijfers mag hopen.

In de tweede plaats is vervolgens nagegaan of de onderlinge loonverhoudingen tussen de verschillende bedrijfstakken — die wij hier kortheidshalve de bedrijfstaksgewijze loonstructuur zullen noemen — over langere perioden bezien evenmin grote wijzigingen ondergaat. De geringe afwijkingen, die de jaarlijkse loonveranderingen in de afzonderlijke bedrijfstakken vertonen, behoeven immers op de duur een geleidelijke heroriëntatie van de loonstructuur niet uit te sluiten.

Om te beginnen zijn voor een zestal vrij ver uiteenliggende jaren de onderlinge correlaties van de gemiddelde daglonen in de afzonderlijke bedrijfstakken berekend. De correlatiecoëfficiënten, die men aldus voor de loonstructuur in de verschillende jaren verkrijgt, zijn, zoals uit tabel 2 blijkt, zonder uitzondering zeer hoog. Dit wijst dus op een hoge mate van samenhang tussen de loonstructuur in verschillende jaren. Men vergelijk ook de overeenstemming tussen de loonstructuur in 1921 en 1939, die in figuur 2 is weergegeven.

TABEL 2.

Correlatiecoëfficiënten de loonstructuur in verschillende jaren
(gemiddelde daglonen in veertien industriële bedrijfstakken)

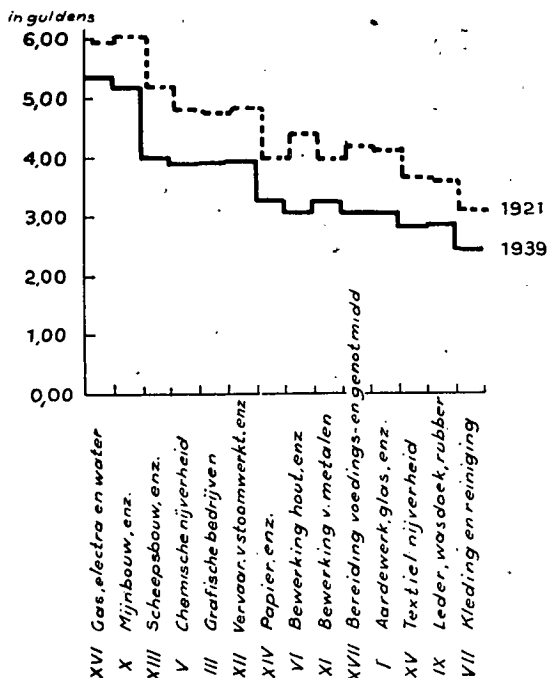
	1921	1926	1930	1934	1937	1939
1921	(1,000)					
1926		0,945 (1,000)				
1930			0,968 (1,000)			
1934				0,951 (1,000)		
1937					0,949 (1,000)	
1939						0,970 (1,000)

Op grond van deze nauwe samenhang tussen de loonstructuur in uiteenlopende jaren kan nu ook worden verondersteld, dat de loonverhoudingen voor alle jaren slechts (lineaire) variaties op eenzelfde thema zijn. Zulk een

³⁾ De standaarddeviatie van een reeks waarnemingen wordt berekend door voor alle waarnemingen de afwijkingen van het gemiddelde te kwadrateren, en uit de gemiddelde waarde van deze kwadraten wederom de wortel te trekken.

Figuur 2

Gemiddeld dagloon in 14 industriële bedrijfstakken, 1921 en 1939

„gemeenschappelijke loonstructuur”, die —afgezien van lineaire transformaties — voor alle jaren zou gelden, kan worden benaderd door per bedrijfstak het gemiddelde dagloon voor de zes genoemde jaren te berekenen ⁴⁾. Nadere berekeningen tonen dan aan dat de feitelijke loonverhoudingen inderdaad gedurende de gehele periode opvallend goed overeenstemmen met de aldus berekende loonstructuur. Voor de jaren 1921-1939 vindt men blijkens tabel 3 geen lagere correlatiecoëfficiënt dan 0,975, en het merendeel ligt zelfs rondom 0,99. Men moet dus voor de gehele periode tot een zeer nauwe samenhang concluderen; praktisch gesproken zijn de onderlinge verhoudingen — behalve dan lineaire variaties — nauwelijks gewijzigd.

TABEL 3.

Correlatiecoëfficiënten tussen feitelijke en „gemeenschappelijke loonstructuur” in de jaren 1921-1939.

Waarde	Frequentie
0,975	1
0,988	2
0,989	1
0,990	4
0,991	3
0,992	3
0,993	3
0,994	2

Blijkt er aldus in het verleden een hoge mate van stabiliteit in de industriële loonstructuur, voor de bestendinging

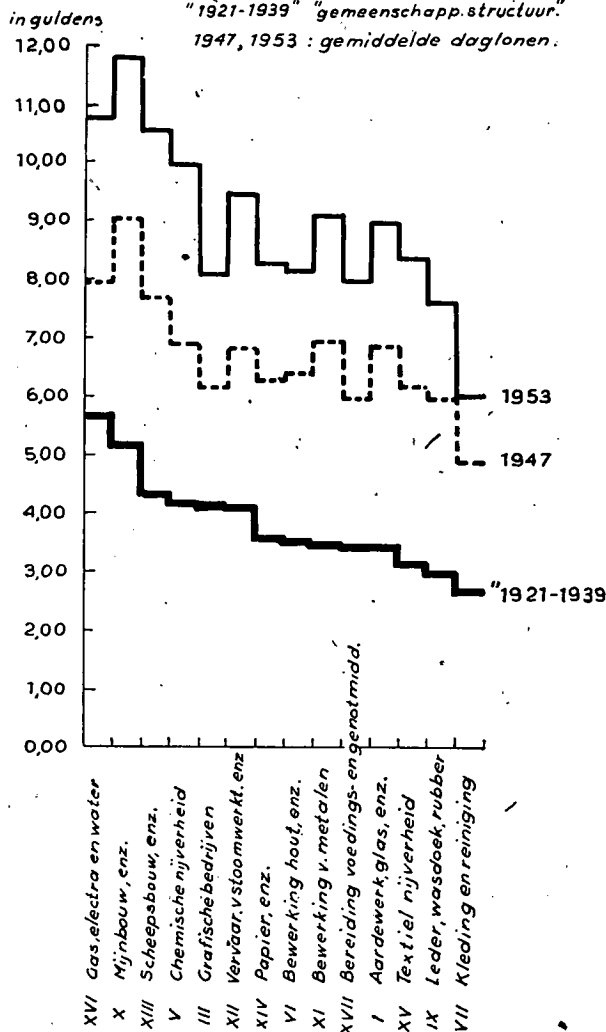
⁴⁾ Een iets geraffineerder methode om de gemeenschappelijke factor te vinden — factor-analyse — levert, gezien de zeer hoge mate van overeenstemming, vrijwel hetzelfde resultaat op.

van de thans geldende verhoudingen mag men daaraan geen conclusies verbinden. Zeker is de relatieve expansie van bepaalde bedrijfstakken — zoals bijv. de metaalnijverheid — thans heftiger dan in de vooroorlogse periode. In hoeverre dit gevolgen heeft zal de naaste toekomst leren. De cijfers voor de periode 1947-1953 vertonen weliswaar onderling ook een hoge mate van samenhang, maar dit kan een rechtstreeks gevolg van de gevoerde loonpolitiek zijn. Merkwaardig is dat zij niet zo goed met de vooroorlogse gemeenschappelijke loonstructuur overeenkomen als men wellicht zou verwachten. De correlaties daarmee zijn niet hoger dan 0,85 à 0,86. De afwijkingen van vooroorlogse en na-oorlogse verhoudingen vindt men in figuur 3 weergegeven.

Figuur 3

Loonverhoudingen, vóór en na de oorlog.

„1921-1939” „gemeenschapp. structuur.”
1947, 1953 : gemiddelde daglonen.

Over het algemeen is een zekere nivellering opgetreden; relatief is het verschil van hoge en lage lonen verminderd. Afgezien van een enkel geval — de stijging in de mijnbouw bijv. — heb ik echter voor de verschillen in de afzonderlijke bedrijfstakken geen verklaring gevonden.

Katwijk aan Zee.

J. S. CRAMER.

Leeft met Uw tijd mee

Leest de E.-S.B.

De Londense geldmarkt en de Engelse monetaire politiek (I)

Inleiding.

De nauwere betrekkingen, welke tussen de landen door de intensivering van het internationale betalingsverkeer zijn ontstaan, heeft de belangstelling voor elkanders economische ontwikkeling en voor de gebeurtenissen, welke hiermede verband houden, doen toenemen. Naast de Verenigde Staten is het in het bijzonder Engeland, waarvan het economische wel en wee met argusogen door de gehele wereld wordt gevolgd. In 1955 vooral stond Engeland meer dan ooit in het middelpunt van de belangstelling, hetgeen o.a. het gevolg was van het besef, dat een monetair ongezond Engeland een van de grootste belemmeringen vormt voor de vooruitgang op de weg naar convertibiliteit.

Engeland is een van de eerste landen geweest waar zich in 1955 een inflatoire ontwikkeling heeft gemanifesteerd en de wijze van bestrijding met orthodoxe monetaire maatregelen bevat voor Engeland zowel als voor andere landen een waardevolle les in monetair beleid. De resultaten van het door Engeland gevoerde beleid hebben duidelijk gemaakt, dat, gegeven de omstandigheden waaronder dit beleid wordt gevoerd, het effect van de traditionele instrumenten van inflatiebestrijding niet mag worden overschat.

Het nieuws en de beschouwingen in de pers en economische periodieken over de Engelse monetaire situatie en de daarmee in verband staande maatregelen, veronderstellen bij de lezer een kennis van feiten en begrippen, welke doorgaans niet aanwezig is, zelfs niet bij economisch geschoolden. De veelheid van institutionele factoren en het mechanisme, welke het gebeuren op de Londense geldmarkt beheersen, zijn dermate ingewikkeld en veelvuldig, dat zonder de kennis hiervan het hoe en waarom van de Engelse monetaire politiek niet kan worden begrepen, omdat het juist de geldmarkt is via welke de Engelse monetaire autoriteiten hun doel trachten te bereiken. Met het schrijven van dit artikel is getracht in deze leemte te voorzien, waarbij zoals gebruikelijk het voorbehoud dient te worden gemaakt, dat niet op alle details zal worden ingegaan. De vereiste beknoptheid en bovendien het ontbreken van bijzonderheden, welke alleen aan de monetaire autoriteiten bekend zijn, nopen hiertoe.

De schatkist.

De belangrijkste vrager naar financieringsmiddelen op de Londense geldmarkt is de schatkist. Sinds de twintiger jaren zijn de transacties in handelswissels en bank-accepten relatief in omvang afgenomen, waartegenover een steeds groeiende handel in schatkistpapier is komen te staan. Behalve door de uitgifte van kortlopende obligaties kan de schatkist haar behoeften aan kortlopende financieringsmiddelen op vier manieren bevredigen, welke met de verzamelnaam „floating debt” worden aangeduid.

De eerste wijze van verkrijging van kortlopende financieringsmiddelen is het openstellen van de inschrijving voor schatkistpapier met een looptijd van drie maanden en sinds kort ook voor schatkistpapier met een looptijd van twee maanden. Iedere vrijdag vindt de inschrijving (tender) plaats, terwijl dan tegelijkertijd wordt bekend gemaakt tot welk bedrag de schatkist van plan is de volgende vrijdag schatkistpapier uit te geven. De

schatkist wijst toe aan hen, die de voor de schatkist meest gunstige voorwaarden stellen, dat wil zeggen een lage rente vragen of, hetgeen op hetzelfde neerkomt, een hoge prijs bieden. Er wordt echter niet toegewezen tegen één rentevoet. De inschrijver, wiens bod is geaccepteerd, krijgt toegewezen tegen de door hem gevraagde rente. De gepubliceerde „tender rate” is dan ook het gemiddelde van de verschillende discontovoeten, waartegen schatkistpapier is toegewezen. Evenals in de Verenigde Staten vindt er dus bij de uitgifte van schatkistpapier afroming van de markt plaats.

Het totale toegewezen bedrag overschrijdt nooit het de voorafgaande week aangekondigde bedrag. Wel komt een enkele keer een lagere toewijzing voor. Het is van belang steeds voor ogen te houden, dat de schatkist er naar streeft haar saldo bij de Bank of England zo klein mogelijk te houden en er dus zorg voor draagt, dat de ontvangen gelden uit belastingen, emissies e.d. niet door haar worden opgepot, maar doorstromen. Dit streven is een van de belangrijkste factoren, welke aan het gebeuren op de geldmarkt en aan de gehele monetaire politiek haar typisch Engels aanzien geeft. De uitgifte van tenderschatkistpapier vormt voor deze handelwijze het sluitstuk. Indien de ontvangsten en uitgaven van de schatkist (exclusief de aflossing van tenderschatkistpapier) geen saldo opleveren dan zal het bedrag aan uit te geven tenderschatkistpapier gelijk zijn aan het bedrag, dat nodig is om het vervallende papier af te lossen. Indien er echter een overschot is, zal er meer tenderschatkistpapier worden afgelost dan geplaatst, terwijl een tekort aanleiding zal zijn tot het plaatsen van een groter bedrag aan tenderschatkistpapier dan er vervalt.

Het tweede kortlopende financieringsmiddel, dat de schatkist ter beschikking staat, is een beroep op de Bank of England: het opnemen van zgn. „ways and means advances”. De wenselijkheid om zeer tijdelijke of kleine tekorten niet door een beroep op de geldmarkt te financieren kan aanleiding zijn tot het sluiten van leningen bij de Bank of England. Deze wijze van financieren is evenals de netto uitgifte van tenderschatkistpapier als inflatoir aan te merken.

Ten opzichte van de overige wijzen van verkrijging van kortlopende financieringsmiddelen, gedraagt de schatkist zich vrijwel passief. Het betreft hier de middelen, welke door de overheidsdepartementen aan de schatkist tijdelijk ter beschikking worden gesteld. Behalve de departementen in de gebruikelijke zin worden in Engeland onder deze term ook verstaan de volgende instellingen:

het Egalisatiefonds, hetwelk de goud- en deviezenvoorraad in zijn bezit heeft (exclusief de schuld aan de E.B.U.);

het Issue Department van de Bank of England, hetwelk tegenover de door haar uitgegeven bankbiljetten een vordering op de schatkist heeft;

het National Debt Committee, hetwelk de gelden van de staatsspaarbanken en van de sociale verzekeringsfondsen beheert.

De departementen hebben bij de schatkist een rekening-courant-tegoed („ways and means”), hetwelk kortstondige fluctuaties in de middelenbehoeften van de departementen kan opvangen. Daarnaast houden zij een veel groter bedrag in zgn. tap-schatkistpapier aan, waarvan de looptijden variëren. Het verkrijgen van tap-

schatkistpapier direct van de schatkist is alleen mogelijk voor de departementen en naar het schijnt ook voor bepaalde overzeese centrale banken. Het is te allen tijde verkrijgbaar. De overige geldmarktinstanties kunnen alleen tap-schatkistpapier in hun bezit krijgen, indien de Bank of England in het kader van haar open marktpolitiek dit papier op de markt verkoopt. Of het Banking Department van de Bank of England, behalve door het kopen van tap-schatkistpapier van de departementen, ook direct dit papier van de schatkist kan betrekken, is niet officieel bekend.

De financiering met middelen afkomstig van het Egalisatiefonds en van het Issue Department moet als inflatoir worden beschouwd. Voor zover de overige departementen van plan zijn hun tegoeden te gebruiken voor inschrijving op eventuele staatsleningen kan men de belegging in tap-schatkistpapier als een soort voor-inschrijfrekening beschouwen en als zodanig niet inflatoir. Voor zover deze departementen middelen vrijkomend uit vervallen tap-schatkistpapier zullen gaan gebruiken voor andere transacties of tap-schatkistpapier aan de Bank of England zullen verkopen, moet de uitgifte van dit schatkistpapier wel degelijk als inflatoir worden beschouwd.

De wisselmakelaars.

Het is de functie van de wisselmakelaars als intermediair op te treden tussen aan de ene kant de banken en anderen die schatkistpapier — en handelsswissels — wensen te kopen en aan de andere kant degenen die deze kortlopende schulden op de markt brengen. Over het algemeen handelen de bill-brokers en discounthouses, welke laatste als bill-brokers op grotere schaal zijn te beschouwen, voor eigen rekening. Behalve schatkistpapier en wissels houden de discounthouses, in tegenstelling tot hun collega's in ons land, een belangrijke portefeuille van kortlopende staatsobligaties aan met een looptijd van vijf jaar en korter. Eind 1954 bedroeg het bezit van de discounthouses aan schatkistpapier, wissels en effecten tezamen ongeveer £ 1.074 mln., waarvan bijna 35 pCt. effecten. Men moet hierbij bedenken, dat in Engeland geen schatkistpapier met een looptijd langer dan drie maanden in omloop is, zodat men voor beleggingen op langere termijn op obligaties is aan geweest. De Staat geeft dan ook obligaties met een looptijd van vijf jaren en korter uit, welke op de effectenbeurs een bijzondere plaats innemen en in tegenstelling tot de overige obligaties exclusief de lopende rente worden genoteerd.

Voor de financiering van hun schatkistpapier-, wissel- en effectenportefeuille zijn de discounthouses — de overige wisselmakelaars worden hier verder buiten beschouwing gelaten — voor een groot deel afhankelijk van de daggeldleningen hun door banken en anderen verstrekt. Daarnaast trekken de discounthouses ook depositogelden aan. In de afspraak tussen de banken en de discounthouses, dat de laatste geen depositogelden zullen aantrekken tegen een vergoeding hoger dan de depositorente, die door de banken wordt gegeven, en dat zij ook op andere wijze geen moeite zullen doen deposito's te verkrijgen, ligt de erkenning besloten, dat het aantrekken van depositogelden eigenlijk op het terrein van het bankwezen ligt.

Indien door een of andere oorzaak de daggeldleningen niet worden verlengd en de Bank of England niet bereid is door middel van de nog te bespreken open marktpolitiek de geldmarkt te verruimen, dan kunnen de discounthouses ter verlichting van hun financieringsmoeilijkheden een beroep doen op de Bank of England

door een 7-daagse lening tegen onderpand van schatkistpapier af te sluiten, waarvan de rentevoet („penalty rate”) gelijk is aan de officiële discontovoet. Zij worden dan „forced into the Bank”. De discounthouses zijn de enige instellingen op de geldmarkt, die een recht tot beroep op de Bank of England hebben, waaraan de Bank verplicht is te voldoen. De banken doen nooit een beroep op de Bank of England. De functie van de Bank of England als „lender in last ressort” wordt dus geëffectueerd via de discounthouses.

De banken hebben in verband met hun liquiditeitspositie altijd zorg te dragen, dat zij een sortering kortlopend papier in portefeuille hebben met verschillende looptijden, en het is ten aanzien hiervan, dat de discounthouses een belangrijke functie verrichten. Zij kunnen de banken papier van elke gewenste (resterende) looptijd leveren. Het spreekt vanzelf, dat de discounthouses verder een belangrijke taak hebben als informatiebron voor de banken over alles wat op de geldmarkt betrekking heeft. De beloning voor het verrichten van deze diensten is afhankelijk van de marge tussen de „discount rate” of „market rate”, waartegen de wissels worden verhandeld en de „money rate” (dit is het tarief, waartegen de discounthouses bij de banken daggeldleningen opnemen).

In het begin van de dertiger jaren, toen de marktcondities uitermate slecht waren, verbonden de discounthouses zich tot een syndicaat en kwamen zij overeen in het vervolg alle tegen dezelfde prijs, de „syndicated rate”, op de wekelijkse tender in te schrijven. De 11 Londense clearingbanken stemden er in toe het schatkistpapier voor hun eigen portefeuille niet meer direct van de schatkist te betrekken en hierdoor dus niet meer op de tender in te schrijven. Daarbij verbonden zij zich geen zgn. „hot bills” (schatkistpapier waarvan nog geen week van de looptijd is verstreken) voor hun eigen portefeuille op de markt te kopen. Dit heeft tot doel „staggering” te voorkomen, hetgeen wil zeggen, dat men het voor wisselmakelaars onmogelijk maakt bij voorbaat het naar verwachting toegewezen schatkistpapier te verkopen of enkele dagen na de tender het schatkistpapier af te stoten. De inschrijvers worden op deze wijze gedwongen voor ten minste één week de beschikking over financieringsmiddelen te verkrijgen. De clearingbanken zullen dus alleen op de tender inschrijven en alleen „hot bills” kopen voor zover zij opdrachten van derden uitvoeren.

Vermeld zij hier nog het belangrijke feit, dat de gezamenlijke discounthouses het zich tot taak rekenen ten minste in te schrijven voor het bedrag, dat de schatkist heeft aangekondigd te willen emitteren: „the Association always covers the tender”. Het slagen van het beroep van de schatkist op de geldmarkt is dus altijd verzekerd, al brengt dit in sommige gevallen indirect een beroep op de Bank of England met zich.

De outsiders.

Onder outsiders op de Londense geldmarkt worden verstaan alle aanbieders, die niet aangesloten zijn bij het syndicaat van discounthouses en dus hetzij niet zelf op de tender inschrijven, hetzij tegen een andere dan de zgn. „syndicated rate” inschrijven. Instellingen als de Bank of England en de banken worden dus, hoe vreemd dit ook mag klinken, als outsiders betiteld, evenals het bedrijfsleven, het buitenland en de wisselmakelaars, welke niet bij het syndicaat zijn aangesloten.

Het inschrijven door outsiders op de tender heeft een rentedrukkend effect, doordat zij op de tender een prijs bieden voor het schatkistpapier, die doorgaans hoger ligt dan het bod van de discounthouses. Indien zij nl. tegen

een lagere prijs zouden inschrijven dan de discounthouses zouden de outsiders er in het geheel niet aan te pas komen. Zij zorgen er dus voor boven de verwachte inschrijvingsprijs van de discounthouses te zitten, waarbij het natuurlijk wel eens kan voorkomen, dat zij ten aanzien hiervan een verkeerde veronderstelling maken. In eerste instantie zal dus door de inschrijving van de outsiders het deel, dat aan de discounthouses wordt toegewezen, lager worden. In tweede instantie echter zullen de discounthouses, wier inkomen ten slotte afhankelijk is van de aan hen toegewezen hoeveelheid schatkistpapier, op de volgende tender hun bod verhogen, opdat zij door de outsiders niet te veel uit de tender worden gedrongen. Een verdere daling van het gemiddelde tendertarief zal hiervan het gevolg zijn.

De invloed van de outsiders is een factor waar rekening mee moet worden gehouden. Echter door de heterogene samenstelling van deze groep, het algemeen geringe contact tussen de outsiders onderling en vooral de onbekendheid bij de discounthouses met de prijs en met het bedrag, waarmee de outsiders op de tender zullen verschijnen, doet de invloed van een verandering in het gedrag van de outsiders zich eerst na enkele weken ten volle gelden. De discounthouses handelen daarentegen als waren zij één economisch subject.

De clearingbanken.

Bij de bespreking van de invloed van de banken op de Londense geldmarkt beperken wij ons tot de elf Londense clearingbanken, welke gezamenlijk verreweg het belangrijkste deel van het Engelse bankwezen vormen. Onderstaand is een sterk gestyleerde opstelling gegeven van de activa en passiva van deze banken; een opstelling, die voor het begrijpen van het gebeuren op monetair terrein in Engeland een onmisbaar hulpmiddel vormt. De balansgrootheden zijn uitgedrukt als percentage van de toevertrouwde gelden.

Vereenvoudigde balans van de clearingbanken

kas en saldo bij de Bank of Eng- land („cash ratio”)	8 pCt.	toevertrouwde gelden (rek.crt.-tegoeden en ter- mijndeposito's)	100 pCt.
daggeldleningen	7 pCt.		
schatkistpapier en wissels	15 pCt.		
„liquidity ratio”	30 pCt.		
beleggingen	38 pCt.		
kredietverlening	32 pCt.		
	100 pCt.		100 pCt.

Van centrale betekenis voor het mechanisme van de Londense geldmarkt zijn de „cash ratio” en de „liquidity ratio” van de clearingbanken. Aan deze verhoudingen ligt geen formele overeenkomst met de Bank of England ten grondslag, maar zij zijn in de loop van de geschiedenis van het Engelse bankwezen tot onveranderlijke richtlijnen geworden, waarmee elk goed bankbeleid ten nauwste rekening houdt.

De „cash ratio” is de minimum verhouding tussen enerzijds het bezit aan bankbiljetten en het saldo van de betreffende bank bij de Bank of England en anderzijds de aan de bank toevertrouwde gelden, zowel direct opvraagbare als die op termijn. Deze verhouding bedraagt vrijwel onveranderd 8 pCt. Zij kan tijdelijk bijv. een vermindering ondergaan door netto-betalingen aan de schatkist of aan de Bank of England, door netto-verkoop van deviezen aan de bedrijven of door omzetting in bankbiljetten van tegoeden, die bij de banken worden aangehouden. Het gevolg van elk dezer transacties is, dat de

toevertrouwde gelden en de „kasliquiditeiten” met een zelfde bedrag dalen en de bank dus maatregelen moet nemen om de „cash ratio” weer op 8 pCt. te brengen.

Dit doen de banken in de eerste plaats door het niet verlengen van de door hen verstrekte daggeldleningen. Deze leningen, welke wel eens de „second line of defence” van de banken worden genoemd — de „first line” is natuurlijk het saldo bij de Bank of England —, verstreken de banken aan wisselmakelaars en aan de hier verder buiten beschouwing gelaten effectenmakelaars. Bij voortdurende druk op de „cash ratio” is het echter afhankelijk van de renteverhoudingen of de 8 pCt. wordt gehandhaafd door verdere vermindering van de uitstaande daggeldleningen of door inkrimping van de schatkistpapierportefeuille. Zo heeft in het eerste halfjaar van 1955 de druk op de banken geleid tot een inkrimping van de schatkistpapierportefeuille, terwijl in de loop van de tweede helft van het jaar de „cash ratio” gehandhaafd werd door de vermindering van de daggeldleningen als gevolg van de vergroting van de marge tussen de marktrente voor schatkistpapier en de daggeldrente. Behalve in het geval, dat de banken activa verkopen, die door anderen met aan de banken toevertrouwde gelden worden gekocht, is er voor het handhaven van de „cash ratio” voor het bankwezen als collectiviteit de medewerking nodig van de Bank of England, die de enige is die de hiervoor benodigde „kasliquiditeiten” kan verschaffen. De Bank of England is hiertoe altijd bereid. De verschillende manieren waarop zij de betreffende liquiditeiten in omloop kan brengen, zal bij de bespreking van de invloed van de Bank of England op de geldmarkt worden behandeld.

De „liquidity ratio” is eveneens een minimum verhouding en bedraagt 30 pCt. van de toevertrouwde gelden, doch het feitelijke percentage ligt doorgaans hoger. De volgende actiefposten hebben betrekking op de „liquidity ratio”: kas, saldo bij de Bank of England, daggeldleningen, wissels en schatkistpapier.

De marge tussen het feitelijke percentage en de 30 pCt. is de ruimte, die de banken hebben voor de uitbreiding van hun kredietverlening (excl. daggeldleningen) en van hun belegging in effecten. Indien de „liquidity ratio” op 30 pCt. ligt kunnen de banken dus alleen nog maar hun kredietverlening uitbreiden door effecten te verkopen.

Indien de monetaire autoriteiten willen trachten een door hen ongewenst geachte kredietexpansie op orthodoxe wijze tegen te gaan, dan zullen zij moeten bewerkstelligen, dat de marge tussen het feitelijke percentage van de „liquidity-ratio” en de 30 pCt. zo gering mogelijk wordt. Zonder verder op de verschillende mogelijkheden, welke hun hiertoe openstaan in te gaan, kan worden gesteld, dat de monetaire autoriteiten in het algemeen moeten trachten de activa, welke in de „liquidity ratio” van de banken begrepen zijn, ten opzichte van de toevertrouwde gelden te verminderen, bijv. door aflossing van schatkistpapier met middelen verkregen uit belastingen of beroep op de kapitaalmarkt. Het is belangrijk te constateren, dat de Bank of England niet in staat is door middel van geldmarkttransacties direct de „liquidity ratio” te beïnvloeden, omdat bij deze transacties altijd slechts sprake is van een substitutie van de ene liquiditeit voor de andere (zoals saldo van de banken bij de Bank of England enerzijds en het bezit aan schatkistpapier van de banken anderzijds). De Bank of England kan echter wel, zoals nog zal blijken, via de beïnvloeding van het renteniveau en de rentestructuur van de geldmarkt indirect de kredietexpansie in meerdere of mindere mate beperken.

De Bank of England.

Ten tijde van de gouden standaard was het ingrijpen op de geldmarkt door de Bank of England beperkt tot die gevallen, waarin de geldmarkttarieven haars inziens niet vlug genoeg reageerden op bepaalde gebeurtenissen. Twee belangrijke omstandigheden maken het de monetaire autoriteiten heden ten dage echter onmogelijk om van voortdurende interventie op de geldmarkt af te zien.

Ten eerste is daar het feit, dat de betalingen aan en door de schatkist een veel groter deel van de totale geldomzetten zijn gaan uitmaken. Men kan echter de geldmarkt niet zonder meer de fluctuaties doen ondergaan, welke door de overheidsfinanciën in de geldstroom worden veroorzaakt, doordat er bijv. niet genoeg schatkistpapier vervalt om het surplus aan middelen van de schatkist door te laten stromen. Vooral in perioden van grote belastingontvangsten komt dit vaak voor. De Bank of England rekent het zich terecht tot taak deze fluctuaties te egaliseren.

De tweede belangrijke omstandigheid, waardoor de monetaire autoriteiten bij voortdurend moeten intervensiëren, wordt veroorzaakt door de transacties van het Egalisatiefonds. Onder een deviezenregime, waarbij de centrale bank de deviezenvoorraad onder zich heeft, zal een stijging van deze voorraad de „cash ratio” in eerste instantie doen toenemen. De banken houden echter bij het Egalisatiefonds geen tegoeden aan en evenmin kan het Egalisatiefonds een beroep op de Bank of England doen, indien het middelen nodig heeft om deviezen van de banken te kopen. Hiertoe zal het Egalisatiefonds dus de middelen moeten aanspreken, welke het tijdelijk aan de schatkist ter beschikking heeft gesteld. Deze zal om aan de behoeften van het Egalisatiefonds te kunnen voldoen, tenderschatkistpapier moeten uitgeven. Indien dit schatkistpapier door het bedrijfsleven wordt gekocht blijft de „cash ratio” per saldo gelijk. Indien echter de banken dit schatkistpapier kopen, hetgeen waarschijnlijker is, dan neemt de „cash ratio” in eerste instantie af, aangezien de toevertrouwde gelden stijgen, maar het saldo bij de Bank of England per saldo gelijk blijft. Deze daling van de „cash ratio” wordt nu door de Bank of England voorkomen, doordat zij tegelijkertijd door middel van open-marktaankopen een bedrag gelijk aan 8 pCt. van de stijging van de deviezenvoorraad aan de markt zal doen toevloeien. Een ander heeft tot gevolg dat het internationale betalingsverkeer geen directe invloed op de geldmarkt heeft, doordat tegenover de door de stijging van de deviezenvoorraad toegevoerde middelen, welke niet door de „cash ratio” worden geabsorbeerd, een gelijk bedrag aan schatkistpapier op de markt wordt geplaatst.

Vanzelfsprekend houdt de Bank of England bij de bepaling van haar dagelijkse open-marktpolitiek rekening met het gezamenlijke effect van een veelheid van factoren. In het algemeen kan men stellen, dat de Bank of England er zich toe bepaalt te zorgen, dat de benodigde „kasliquiditeiten” aanwezig zijn, opdat aan de „cash ratio” kan worden voldaan en het zich verder tot taak rekent de versturende invloed op de geldmarkt te egaliseren, die door tijdelijke fluctuaties in het buitenlandse betalingsverkeer en in de overheidsfinanciën worden veroorzaakt. Het eerste betekent o.a. dat uitbreiding van de kredietverlening door het bankwezen met als gevolg toeneming van de toevertrouwde gelden — „every loan creates a deposit” — op enigerlei wijze er toe leidt, dat de Bank of England middelen aan de geldmarkt doet toevloeien.

De wijze waarop de Bank of England „kasliquiditeiten”

creëert is van invloed op het marktgebeuren en hangt af van de door de monetaire autoriteiten na te streven doeleinden. De volgende wegen staan haar hierbij open:

- a. het kopen van schatkistpapier en wissels tegen markttarief;
- b. het verstrekken van leningen aan discounthouses;
- c. het in disconto nemen van schatkistpapier en wissels tegen het officiële disconto;
- d. het kopen van obligaties;
- e. het voldoen aan een beroep van de schatkist.

Ad a.

Door middel van open marktpolitiek, d.w.z. door het aan- of verkopen van — voornamelijk — schatkistpapier, kan de Bank of England de geldmarkt verruimen of verkrappen. De Bank of England koopt of verkoopt dan schatkistpapier tegen het geldende markttarief. Indien de Bank of England schatkistpapier koopt, dan heeft zij voorkeur voor rijp papier, hetgeen schatkistpapier is met een zeer korte resterende looptijd. De discounthouses zijn echter niet altijd in staat dit in voldoende mate aan te bieden, vandaar, dat de Bank of England ook schatkistpapier rechtstreeks van de banken koopt. In het jargon van de geldmarkt wordt dit indirecte hulp aan de markt genoemd, terwijl het kopen bij de discounthouses als directe hulp wordt betiteld.

Ad b.

Indien de Bank of England het nodig oordeelt de marktrente omhoog te drijven of een daling te voorkomen, dan weigert zij een krapte op de markt door voldoende open marktpolitiek op te heffen. Dientengevolge komen de discounthouses in financieringsmoeilijkheden, welke zullen leiden tot een beroep op de Bank of England. De financieringskosten van de discounthouses zullen hierdoor stijgen, hetgeen hetzij tot een lagere prijs dan tot nu toe werd geboden aanleiding geeft, hetzij een voorgenomen hogere inschrijvingsprijs op de eerstvolgende tender voorkomt. Om het gewenste effect te bereiken is het niet nodig, dat de Bank of England de discounthouses dwingt voor grote bedragen een beroep op haar te doen. De frequentie waarmee het beroep wordt uitgelokt is voor de geldmarkt over het algemeen een voldoende aanwijzing voor het onderkennen van de richting, waarin de monetaire autoriteiten de geldmarkt willen sturen.

Ad c.

Zolang het markttarief onder het officiële disconto ligt, zal er geen papier ter herdiscontering aan de Bank of England worden aangeboden. Het enige geval waarin dit kan voorkomen is, indien de discounthouses zeedaagse leningen bij de Bank of England moeten sluiten, maar zij in het bezit zijn van papier met een looptijd korter dan zeven dagen. In dit geval is het voor de discounthouses voordeliger om schatkistpapier, en met name het zeer kortlopende, aan de Bank of England te verkopen.

Ad d.

Het is niet met zekerheid te zeggen of de Bank of England in de afgelopen jaren op de kapitaalmarkt heeft geopereerd. Wel staat vast, dat ten tijde van emissie- en conversie-activiteiten van de schatkist de zgn. governmentbroker transacties voor overheidsorganen uitvoert, waaronder de opdrachten van het National Debt Committee een belangrijke plaats innemen. Men kan zich

niet aan de indruk onttrekken, dat ook dit departement een rol toebedeeld is in het ten uitvoer brengen van een door de monetaire autoriteiten vastgestelde monetaire politiek.

Ad e.

In dit geval verleent de Bank of England aan de schat-kist de reeds eerder genoemde „ways and means-advances”, welke uiteindelijk evenals de andere genoemde transacties de saldi van de banken bij de Bank of England zal doen toekomen.

In het voorafgaande is aandacht geschonken aan een aantal feitelijkheden en mechanismen, welke nauw met de Engelse monetaire politiek verband houden. Rest ons dus nog een analyse van de gevoerde monetaire politiek zelf, hetgeen het onderwerp zal zijn van het slotartikel.

Amsterdam.

M. KOKER, ec.drs.

BOEKBESPREKING

Drs. G. van der Mey: „Om de goede naam van Uw bedrijf”.
Uitg. N. Samsom N.V., Alphen, 102 blz., f. 5,90.

Door de vrijwel gelijktijdige verschijning is het onvermijdelijk dat men de publikatie van Drs. G. van der Mey vergelijkt met het boek van Dr. M. Weisglas over *Public Relations*¹⁾. Beide schrijvers behandelen vrijwel hetzelfde onderwerp, hun opinies blijken grotendeels parallel te lopen, hun behandelingswijze is echter zo verschillend dat er van een „beter” of „minder goed” na vergelijking nauwelijks sprake kan zijn. Geeft Dr. Weisglas een principiële en orthodox aandoende behandeling, zijn collega-auteur (hoewel zeker niet minder principieel) verkoos de vorm van de causerie-in-druk.

Het betoog van Drs. Van der Mey is anekdotisch en dramatisch. Anekdotisch: niet omdat er slechts goëdige of bittere grapjes over *public relations* in zouden voorkomen. De auteur spant echter zijn betoog tussen de haken en ogen van praktijkproblemen uit het bedrijfsleven. Dramatisch: niet omdat er huilerig gedaan zou worden over een zo opgewekte zaak als goede betrekkingen. De auteur pakt echter de lezers a.h.w. bij de kraag om ze te confronteren met de mensen uit hun onmiddellijke omgeving: de mensen van wie ze afhankelijk zijn. Het nadeel van een chaotische indruk dat door de behandelingswijze kan optreden, weet de schrijver te compenseren door op enkele punten van zijn boek *check-lists* op te stellen.

Met welke groepen heeft de onderneming te maken? En bij welke beleidsbeslissingen wordt deze afhankelijkheid manifest? De onvermijdelijkheid van het feit, dat de moderne ondernemer afhankelijk is van het oordeel van velen, in en buiten zijn bedrijf, is door de schrijver kort duidelijk gemaakt. De teneur van zijn boek is verder dat, bij deze gegeven onvermijdelijkheid, men dan maar beter voor een gunstig oordeel kan zorgen. Licht satirisch (men herkent er a.h.w. het bedrijf van zijn buurman in) behandelt de schrijver de misverstanden rond *public relations*: het „stukje in de krant”, het „versieren”, de „stunt”, en de neiging, de term „P.R.” te gebruiken als een adellijke variant op doorgewone reclame. De schrijver is echter realistisch genoeg om te zien dat — waar *public relations* beoefend wordt tegenover afnemers — de grenzen tussen *public relations* en *sales promotion*

niet te trekken zijn. Tenminste: als men aan demarcatielijnen van deze soort praktische waarde wil toekennen.

De ondernemer die het tot dusverre vage idee heeft, dat hij „iets moet gaan doen aan *public relations*”, zal in dit boek (eigenlijk is het een kruising tussen boek en brochure) waarschijnlijk enkele malen struikelen over problemen welke aan zijn bedrijf ontleend schijnen te zijn. Hij zal daaruit wellicht inspiratie putten om aan de slag te gaan. De schrijver waarschuwt hem dan echter dat hij heel wat overhoop haalt, want „P.R. is geen zaak, die op onderdelen bedreven kan worden”.

Dit boekje maakt geen enkel handboek over *public relations* overbodig. Integendeel: het wil eerder leiden tot het ter hand nemen van uitgebreider praktische en theoretische studie. Het doet dit door een mozaïek te leveren van gevallen, waaraan een *public relations* aspect te demonstreren valt. Gevallen, waarvoor de praktijkman zich dus zal interesseren.

De *cartoons* (om ten slotte nog een bijna-genaturaliseerde term te gebruiken) van H. Krijger accentueren het anekdotisch-dramatische karakter van het boek, dat door de schrijver werd nagestreefd.

Bilthoven.

Drs. J. L. WAGE.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De eerste week van het nieuwe jaar kenmerkte zich op de geldmarkt door een aanhoudende krapte. Wie op de markt schatkistpapier wilde *kopen*, kon daar te kust en te keur papier naar zijn gading vinden, in de korte termijnen (beneden een jaar) bijv. tegen de voor Nederlandse verhoudingen zeer hoge rentevoet van ca. 1½ pCt. per jaar. De ongelukkigen (en dat waren de meesten) daarentegen, die in de noodzaak verkeerden om geld te maken, konden slechts zelden een tegenpartij vinden, die bereid was hun van hun overtollig papier af te helpen. Ook call-krediet was slechts uiterst moeilijk te bemachtigen; de notering bleef muurvast aan het maximum van 1 pCt. p.j. genageld. Het éénrichtingsverkeer op de Nederlandse geldmarkt, d.w.z. de situatie, dat meestal of alle marktpartijen willen kopen, of alle willen verkopen, waardoor van een evenwicht brengend marktmechanisme weinig te bespeuren valt, trad ook nu weer in alle scherppte aan het licht.

Onder deze omstandigheden zagen vele banken zich genoopt een beroep op de Centrale Bank te doen; de door deze instelling verstrekte voorschotten in rekening-courant stegen tussen 27 december en 2 januari met niet minder dan f. 212 mln. De hierdoor verkregen middelen waren nodig om de tegoeden der banken bij deze zelfde instelling, met het oog op de verplichte minimum-kaspercentages, op peil te houden.

De hoofdoorzaak van de huidige druk op de markt wordt gevormd door de verhuizing van liquide middelen naar de Staat. Bedroeg het tegoed van de Schatkist bij De Nederlandsche Bank per 7 november jl. nog f. 196 mln., per 3 januari was dit bedrag tot f. 457 mln. aangegroeid. Houdt men er voorts rekening mede, dat ten laste van dit tegoed de boekvordering van de Centrale Bank op de Staat bij wijze van window-dressing in december 1955 met f. 100 mln. werd teruggebracht, dan blijkt er dus in acht weken f. 361 mln. naar het Rijk te zijn gevloeid. Deze middelen werden niet gedeeltelijk

¹⁾ Zie de bespreking in „E.-S.B.” van 7 december 1955, blz. 1075.

aan de chartale circulatie onttrokken; integendeel, deze nam tussen 7/11 en 3/1 met f 170 mln. toe, waardoor de onttrekkingen aan de banken nog eens extra werden verscherpt.

De kapitaalmarkt.

Het feit, dat in New York het oude jaar werd uitgeluid met een nieuw hoogterecord op de aandelenbeurs, leidde aanvankelijk ook op het Damrak tot een vaste stemming. Deerlijk was echter de teleurstelling, toen Wallstreet tijdens de eerste beursdagen van het nieuwe jaar met lagere koersen uit de bus kwam, waarmee de kwakkelende stemming, die daar sinds medio november heerst, weer werd gepronogeerde.

Op de Amsterdamse aandelenmarkt bestond vervolgens vooral interesse voor geselecteerde bedrijfstakken en ondernemingen, waarbij speciaal scheepvaart en binnenlandse industrie werden gefavoriseerd. Met de buitenlandse aankopen van Nederlandse fondsen blijft het de laatste tijd maar minnetjes gesteld, getuige ook de weinige koersbeweging die onze „internationals" vertoonden.

Zoals door onderstaand koerslijstje wordt geïllustreerd, zette het nieuwe jaar op de obligatiemarkt in met een koersstijging. Die beleggers, welke in 1955 nog illusies hadden gekoesterd over een fikse stijging van de rentestand, hadden hun hoop overigens reeds tijdens de laatste maanden van het jaar in rook zien vervliegen.

Diverse than over 1955 bekende cijfers, kunnen de ontwikkeling van de kapitaalmarktssituatie in dat jaar nog eens belichten.

Volgens een berekening der Rottêrdamsche Bank bedroeg het gemiddelde rendement van Nederlandse aandelen per ult. december 1955 4,6 pCt.; per ult. december 1954, maart, juni en september 1955 bedroeg dit rendement achtereenvolgens 4,8, 4,8, 4,7 en 4,4 pCt. Er is dus thans een lichte stijging ingetreden, welke grotendeels is toe te schrijven aan de eveneens lichte koersstijging tussen ult. september en ult. december 1955.

Het Financieele Dagblad berekende, dat in 1955 op 450 dividenddeclaraties 185 verhogingen en 41 verlagingen voorkwamen; in de resterende 224 gevallen bleef het dividendpercentage t.o.v. het vorig jaar ongewijzigd.

Volgens een door het C.B.S. gepubliceerd overzicht bedroegen in 1955 de openbare emissies van aandelen f. 440 mln. (in 1954 f. 52 mln.) en van obligaties f. 1.288 mln. (1954 f. 695 mln.). Vier uitgiften vormden tezamen het leeuwendeel hiervan, nl. twee aandelenemissies van Philips groot resp. f. 113 mln. (januari 1955) en f. 178 mln. (oktober 1955) en twee obligatie-emissies van de Staat der Nederlanden, groot resp. f. 600 mln. (januari 1955) en f. 250 mln. (september 1955). De buitenlandse obligatie-emissies op de Nederlandse markt bedroegen in 1955 f. 276 mln. (v.j. f. 117 mln.).

Het aanbod van niet-risicodragend kapitaal werd het vorig jaar o.a. gunstig beïnvloed door het accres van spaartegoeden bij de spaarbanken. Het totaal tegoed van cliënten nam (incl. rentebijdringen) in 1955 bij de Rijks-spaarbank toe met f. 200 mln., bij de particuliere spaarbanken in de drie grote steden tezamen met ruim f. 60 mln.

Een andere oorzaak van toeneming van dit aanbod vormde de voortgaande accumulatie van besparingen bij de levensverzekeringmaatschappijen. Twee grote instellingen op dit gebied, De Nederlanden van 1845 en de Nationale Levensverzekering Bank wezen in het bijzonder op de sterke stijging van hun hypotheekportefeuille;

Overdrijven is een zwak verkoopargument

Laten wij dus volstaan met één woord over **BATA-DIPLOMAT** schoenen: **Voortreffelijk!** Probeer. U ze zelf maar.

(Advertentie)

bij de twee genoemde maatschappijen groeide deze belegging in 1955 met f. 20 mln. resp. f. 28 mln.

Aand. indexcijfers	23 dec.	29 dec.	6 jan.
A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	1955	1955	1956
Algemeen	222,5	221,3	223,8
Internat. concerns	289,4	286,1	287,6
Industrie	164,1	165,8	169,3
Scheepvaart	162,5	166,5	172,5
Banken	168,2	169,6	172,3
Indon. aand.	158,3	154,9	156,9
Aandelen			
Kon. Petroleum	656¼	647½	650a)
Unilever	382¼	379¼	379
Philips	359¼	355¼	354½a)
A.K.U.	345¼	341	345½
Kon. N. Hoogovens	389¼	381	384
Van Gelder Zn.	267	270	277½
H.A.L.	210½	213½	224
Amsterd. Rubber	136	133¼	137¾
H.V.A.	149	146½	149
Staatsfondsen			
2½ pCt. N.W.S.	77¾	77¾	78¼
3-3½ pCt. 1947	99¼	99¼	99¼
3 pCt. Grootboek 1946	97¼	97¼	97¼
3 pCt. Dollarlening	95¼	96	96¼
Diverse obligaties			
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI	101	100%	100%
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	97	97	101%
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	101¼	101	96%
3½ pCt. Philips 1948	100¼	100¼	100¼
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	96%	96%	96

J. C. BREZET.

a) ex div.

STATISTIEKEN

INTERIM-INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN IN NEDERLAND *)

1948 = 100	1954	juni 1955	juli 1955	aug. 1955	sept. 1955	okt. 1955
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	136	128	128	117	119	118
dierlijke	113	107	106	112	121	124
totaal	124	117	116	114	120	121
Grondstoffen voor:						
houtwaren	150	162	163	164	162	161
chem. produkten	119	120	121	121	120	121
textielwaren	143	136	135	132	128	128
leer en leerwaren	122	111	111	111	111	113
metaalwaren	140	156	157	159	160	162
papier	115	119	120	121	121	121
hulpstoffen	179	185	186	187	190	190
totaal	155	160	161	161	162	162
Afgewerkte produkten:						
glas, aardewerk enz. ..	155	158	158	158	159	159
houtwaren	106	116	116	116	116	161
chem. produkten	122	125	124	124	124	125
textielwaren	135	141	141	140	131	131
leer- en rubberwaren ..	133	136	136	136	137	137
papierwaren	140	150	150	150	150	150
metaalwaren	138	145	147	149	150	150
gefabriceerde voedings- en genotmiddelen ..	134	133	132	132	131	131
overige produkten	148	159	155	153	149	148
totaal	134	138	137	137	135	135
Algemeen indexcijfer	136	136	136	136	136	137

*) Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

*) De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

EEN MOORDOOG ?

Wederom een typische jagersterm, waarvan U de ware betekenis vindt in „Jacht en Taal”, de kostelijke verzameling jacht- en jagerstermen en citaten, bijeengebracht door Dr A. G. J. Hermans. Elke jager zal genieten van dit boeiende boek.

Prijs f 27,50

Vraagt Uw boekhandelaar

Uitgave van de

**KON. NED. BOEKDRUKKERIJ
H. A. M. ROELANTS, SCHIEDAM**

N.V. BRONSWERK

gevestigd te Amersfoort.

Uitgifte van

f 1.000.000,- aandelen B aan toonder,
in stukken van f 1000,- nominaal,
ten volle delende in de winst van het boekjaar 1956
en van volgende boekjaren,

tot de koers van 100 pCt.

N.V. Nederlandsche Fabriek van Bronswerken, voorheen

BECHT & DYSERINCK

gevestigd te Amsterdam.

Uitgifte van

f 405.000,- aandelen aan toonder,
in stukken van f 100,- nominaal,
ten volle delende in de winst van het boekjaar 1956
en van volgende boekjaren,

tot de koers van 105 pCt.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op eerstgenoemde aandelen uitsluitend voor houders van aandelen A of B in de N.V. Bronswerk en op de aandelen N.V. Nederlandsche Fabriek van Bronswerken, voorheen Becht & Dyserinck uitsluitend voor houders van aandelen in deze Vennootschap openstellen op

maandag 16 januari 1956,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Amersfoort,** op de voorwaarden van het prospectus d.d. heden. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V. DE TWENTSCHE BANK N.V.

Amsterdam, 5 januari 1956.

vacatures

Bij het Secretariaat van de

KONINKLIJKE NEDERLANDSE ZUIVELBOND

Van de Spiegelstraat 16 te Den Haag

kan worden aangesteld een

MEDEWERKER

VOOR DE AFDELING

ECONOMISCH ONDERZOEK

Enige ervaring op dit terrein en enige kennis van de Nederlandse landbouw worden op prijs gesteld. Sollicitaties te richten aan bovengenoemd Secretariaat.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek vraagt voor de afdeling Sociaal-economische statistiek een

wetenschappelijk medewerker

Vereist: Doctoraal examen in de-economische wetenschappen. Ervaring op statistisch gebied en kennis van prijsvorming strekken tot aanbeveling. Salaris: Afhankelijk van leeftijd en ervaring als adj. wetensch. ambt. (f 446,— tot f 527,—) of als wetensch. ambt. (f 527,— tot f 747,—). Soll. met vermelding van leeftijd, opleiding, levensloop, e.d. onder motto VO/SES 7006021 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan de Centrale Personeelsdienst, Bezuidenhoutseweg 15, Den Haag.

Efficiency

bespoedigt Uw contacten met gegadigden

Indien Uw telefoonnummer in Uw annonce moet worden opgenomen, vermeld dan tevens het **KENGETAL**

Slaat u wel eens door?

Probeer het dan met

Carboplan carbonpapier

en U staat versted van het resultaat

KORES voor uw KORES-pendentie